

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
ОДЕСЬКИЙ ІНСТИТУТ**

Кафедра загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін

«До захисту допущено»

Завідувач

кафедри _____
(підпис)

доктор філ. наук, доцент

Нерубаська Алла Олександрівна

(наукове звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

« ____ » _____ 202 ____ р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

на тему: «Особливості життєвих стратегій української молоді»

Виконав:

студент групи ІН18-9-22-Б1Пс(4,0д)
(шифр групи)

Освітньої програми: «Психологія»

Спеціальності: 053 Психологія
(код і найменування спеціальності)

Чорний Андрій Сергійович
(ПІБ студента)

(підпис студента)

Керівник: доктор психологічних наук,
професор, професор кафедри
Говорун Тамара Василівна

(підпис наукового керівника)

2026 р.

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

Одеський інститут

Кафедра загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень

Освітньої програми: «Психологія»

Спеціальності: 053 «Психологія»

«Затверджую»

Завідувач кафедри

«__» _____ 20__ р.

Завдання

на кваліфікаційну роботу студента Чорного А.С.

1. Тема кваліфікаційної роботи Особливості життєвих стратегій української молоді

Керівник кваліфікаційної роботи доктор психологічних наук, професор, професор кафедри
Говорун Тамара Василівна

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи на попередній захист Травень 2026 р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (рекомендовані науковим керівником та відповідним методичним забезпеченням /окремі аспекти роботи, обсяги роботи Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, які поділені на підрозділи, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел (34 найменування). Загальний обсяг роботи – 68 друкованих сторінок, обсяг основної частини роботи складає 65 сторінки.

4. Необхідний графічний та аналітичний матеріал за темою дослідження. Кваліфікаційна робота містить 4 таблиці

5. Календарний план виконання кваліфікаційної роботи

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строки виконання		Примітка
		Планові	Фактичні	
1.	Збір та опрацювання наукових джерел і нормативно-правової бази	грудень 2025	грудень 2025	Проведено аналіз літератури
2.	Вступ	січень 2026	січень 2026	Узгоджено з науковим керівником
3.	РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ В ПСИХОЛОГІЇ	січень 2026	січень 2026	Теоретична частина завершена
4.	РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ	лютий - березень 2026	лютий – березень 2026	Проведено аналітичні розрахунки
5.	Висновки	квітень 2026	квітень 2026	Сформовано підсумки дослідження
6.	Оформлення списку використаних джерел	квітень 2026	квітень 2026	Перевірено відповідність вимогам
7.	Подання роботи на перевірку науковому керівнику	квітень 2026	квітень 2026	Роботу подано
8.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	травень 2026	травень 2026	Допуск до захисту

АНОТАЦІЯ

Чорний А.С. «Особливості життєвих стратегій української молоді» – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» – Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Одеса, 2026.

Актуальність теми дослідження. Воєнний конфлікт, масова мобільність населення, руйнування інфраструктури та тривала невизначеність радикально змінили контекст життєвого планування молодого покоління, вплинули на їхні ціннісні орієнтації, прагнення до освіти й праці, а також на уявлення про безпеку та перспективи у власній країні. Ці трансформації роблять вивчення життєвих стратегій нагальною науковою задачею.

Мета – виявити основні особливості життєвих стратегій української молоді.

У роботі були використані наступні **методи дослідження**: аналізу першоджерел, спостереження, психодіагностичний метод.

Ключові слова: життєві стратегії, життєві вибори, українська молодь, мотивація, локус контролю.

ANNOTATION

Chorny A.S. "Features of life strategies of Ukrainian youth" – It's Manuscript.

Diploma's work in obtaining the educational qualification of " bachelor's " Odesa Institute PJSC «Institution of higher education «Interregional Academy of Personnel Management». Odesa, 2026.

Relevance of the research topic. The military conflict, mass population mobility, destruction of infrastructure and prolonged uncertainty have radically changed the context of life planning of the younger generation, influenced their value orientations, aspirations for education and work, as well as their perceptions of security and prospects in their own country. These transformations make the study of life strategies an urgent scientific task.

The goal is to identify the main features of the life strategies of Ukrainian youth.

The following research **methods** were used in the work: analysis of primary sources, observation, psychodiagnostic method.

Keywords: life strategies, life choices, Ukrainian youth, motivation, locus of control.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ В ПСИХОЛОГІЇ.....	10
1.1. Підхід до вивчення життєвих стратегій особистості	10
1.2. Теоретичне обґрунтування дослідження життєвих стратегій особистості	28
Висновки до першого розділу.....	35
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ	36
2.1. Основні етапи дослідження життєвих стратегій української молоді та характеристика вибірки	36
2.2. Результати емпіричного дослідження життєвих стратегій української молоді	44
2.3. Методичні рекомендації з формування життєвих стратегій української молоді	57
Висновки до другого розділу.....	61
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах дослідження життєвих стратегій молоді України набуває підвищеної актуальності через масштабні соціально-економічні та політичні трансформації, що почалися з повномасштабного вторгнення росії у лютому 2022 року. Воєнний конфлікт, масова мобільність населення, руйнування інфраструктури та тривала невизначеність радикально змінили контекст життєвого планування молодого покоління, вплинули на їхні ціннісні орієнтації, прагнення до освіти й праці, а також на уявлення про безпеку та перспективи у власній країні. Ці трансформації роблять вивчення життєвих стратегій нагальною науковою задачею.

По-перше, війна значно вплинула на психічне здоров'я та емоційний розвиток підлітків і молоді, що змінює їхні пріоритети та поведінкові сценарії (наприклад — підвищення орієнтації на виживання, прагматичні короткострокові цілі або, навпаки, посилення цінності самореалізації й громадянської участі). Це означає, що життєві стратегії молоді сьогодні включають нові компоненти — стратегіями адаптації до ризиків, зміни у ставленні до держави, сім'ї та праці — які потребують емпіричного опису та пояснення задля розробки цілеспрямованих інтервенцій і програм підтримки.

По-друге, економічні потрясіння, зростання регіональних диспропорцій та трансформація ринку праці впливають на можливості реалізації життєвих стратегій (освітні траєкторії, працевлаштування, підприємницькі ініціативи, еміграційні наміри). Дані показують зміни у рівні безробіття, структуру попиту на навички та збільшені ризики маргіналізації (NEET-групи), що робить важливим дослідження зв'язку між суб'єктивними стратегічними намірами молоді та об'єктивними економічними умовами. Такий аналіз необхідний для політик відновлення та кадрового планування у післявоєнний період.

По-третє, масштабні переміщення, тимчасова окупація окремих територій та потреба у відбудові породжують нові життєві сценарії — від повернення й участі в місцевому відновленні до еміграції чи довготривалої інтеграції за кордоном. Вивчення цих стратегій допомагає зрозуміти, які чинники (ціннісні, інституційні,

ресурсні) сприяють або стримують повернення молоді в Україну та їхню активну участь у відбудові.

По-четверте, дослідження життєвих стратегій має прикладне значення для розробки практичних програм: освітніх траєкторій, профорієнтації, психосоціальної підтримки, програм підприємництва і працевлаштування, а також молодіжної політики на регіональному та національному рівнях. Адекватні науково обґрунтовані рекомендації допоможуть державним і громадським інституціям краще орієнтувати ресурси на підтримку тих груп молоді, які найбільш уразливі або найбільш стратегічно важливі для відновлення суспільного потенціалу.

Нарешті, теоретичне значення дослідження полягає у розширенні уявлень про життєві стратегії як динамічний конструкт, що інтегрує індивідуальні цінності, когнітивні уявлення про майбутнє, соціальні ресурси та зовнішні обмеження. Український кейс, що поєднує воєнний досвід, масову мобільність і інтенсивну міжнародну підтримку/взаємодію, дає унікальну можливість удосконалити теоретичні моделі життєвих стратегій і адаптаційних механізмів молоді в умовах екстремальної системної трансформації.

Таким чином, актуальність дослідження **«Особливості життєвих стратегій української молоді»** обґрунтована як практично (підтримка політик та програм), так і теоретично (розвиток концептуальних підходів), та зумовлена сучасними соціально-економічними й гуманітарними викликами, що ставлять під питання традиційні моделі планування життя й самореалізації молодого покоління України.

Об’єкт дослідження: життєві стратегії особистості.

Предмет дослідження: особливості життєвих стратегій української молоді.

Мета дослідження: виявити основні особливості життєвих стратегій української молоді.

У відповідності з метою роботи були визначені наступні **завдання**:

1. Провести теоретико-методологічне узагальнення першоджерел з проблеми стратегій особистості.

2. Провести емпіричне дослідження особливості життєвих стратегій студентської молоді.

3. Укласти методичні рекомендації з розвитку життєвих стратегій української молоді.

Для вирішення поставлених завдань використано комплекс **методів**: теоретичні: аналіз теоретико-методологічних джерел; методи психолого-діагностичного обстеження. До психодіагностичного комплексу увійшли наступні методики: опитувальник Дж.Роттера «Локус контролю»; методика «Спрямованість особистості» Смекала-Кучери; опитувальники Ю.М.Орлова «Потреба у досягненнях» та «Структура мотивації».

Емпіричну групу дослідження склали студенти спеціальностей Психологія та Менеджмент.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення дослідження особливостей життєвих стратегій української молоді полягає у можливості цілеспрямованого використання отриманих емпіричних і теоретичних результатів для вдосконалення системи соціально-психологічної, освітньої та професійної підтримки молодого покоління в умовах глибоких суспільних трансформацій. Знання про домінантні типи життєвих стратегій, їхні ціннісно-сміслові, мотиваційні та поведінкові характеристики створює основу для розробки практичних інструментів формування активної життєвої позиції, відповідального планування майбутнього та підвищення суб'єктності молоді.

Результати дослідження можуть бути безпосередньо використані у сфері освіти, зокрема під час розробки програм профорієнтації, кар'єрного консультування та навчальних курсів із розвитку життєвих і кар'єрних компетентностей. Виявлені особливості життєвого планування, часової перспективи та стратегічних орієнтацій молоді дозволяють адаптувати освітні траєкторії до реальних запитів і можливостей різних молодіжних груп, сприяючи підвищенню мотивації до навчання, професійної самореалізації та безперервного розвитку.

У психологічній та соціальній практиці результати дослідження можуть слугувати основою для створення та апробації програм психологічного супроводу

молоді, спрямованих на розвиток навичок життєвого проєктування, стресостійкості, відповідального прийняття рішень і подолання станів невизначеності. Це особливо важливо для молодих людей, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема в умовах внутрішнього переміщення, соціально-економічної нестабільності або пережитого травматичного досвіду.

Практична цінність дослідження також полягає у можливості використання його результатів під час розробки та коригування державної молодіжної політики, програм зайнятості, підприємництва та соціальної інтеграції молоді. Розуміння того, які життєві стратегії домінують серед української молоді, які ресурси та бар'єри впливають на їх реалізацію, дозволяє органам державної влади та громадським організаціям більш ефективно планувати заходи, спрямовані на зниження рівня соціальної дезадаптації, еміграційних ризиків і професійної маргіналізації.

Крім того, результати дослідження можуть бути використані у практиці роботи центрів зайнятості, молодіжних хабів, кар'єрних сервісів і громадських ініціатив, орієнтованих на підтримку самозайнятості та підприємницької активності молоді. Врахування типології життєвих стратегій сприяє індивідуалізації консультаційної роботи та підвищенню ефективності програм розвитку людського потенціалу. Таким чином, практичне значення дослідження особливостей життєвих стратегій української молоді полягає у його міждисциплінарному та прикладному характері, що забезпечує можливість використання отриманих результатів у психологічній практиці, освітній діяльності, соціальній роботі та формуванні ефективної молодіжної політики, орієнтованої на сталий розвиток і відновлення українського суспільства.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, які поділені на підрозділи, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел (34 найменування). Загальний обсяг роботи – 68 друкованих сторінок, обсяг основної частини роботи складає 65 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ПРОБЛЕМА ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ В ПСИХОЛОГІЇ

1.1. Підхід до вивчення життєвих стратегій особистості

Формування життєвих стратегій у контексті сучасних суспільних трансформацій постає як складний багатовимірний процес, детермінований поєднанням макросоціальних змін і внутрішньоособистісних чинників. Інтенсивні зрушення у соціально-економічній, культурній та ціннісно-нормативній площинах зумовлюють переосмислення індивідом базових смислів існування, що безпосередньо впливає на вибір способів організації життєвого шляху та конструювання перспектив майбутнього. У цих умовах життєва стратегія виступає не лише як інструмент досягнення соціально схвалюваних цілей, а як інтегративний психологічний механізм узгодження особистісних потреб, соціальних очікувань і наявних ресурсних можливостей [3].

Водночас у свідомості молоді спостерігається зростання орієнтації на стандарти успіху, сформовані в межах західної культурної парадигми, що акцентує автономію, досягнення та високий рівень самореалізації. Інтеріоризація таких зразків нерідко супроводжується формуванням підвищених, а подекуди й недостатньо реалістичних домагань, які не завжди корелюють з реальними соціально-економічними умовами та індивідуальними можливостями.

Невідповідність між бажаним і досяжним спричиняє внутрішньоособистісну напругу, фрустрацію та кризу смислів, що проявляється у трансформації морально-етичних оцінок, зміні критеріїв соціального успіху та переорієнтації системи життєвих цінностей [14].

Попри зростання інтересу до проблеми життєвих стратегій, у сучасній науці вона й досі характеризується фрагментарністю теоретичних підходів і недостатньою емпіричною верифікацією. Бракує цілісних концепцій, які б інтегрували структурні компоненти життєвих стратегій, динаміку їх формування та психологічні механізми реалізації у різних соціальних контекстах.

Представники філософії, соціології та психології намагалися окреслити універсальні моделі життєвого вибору, однак запропоновані типології часто мають обмежену пояснювальну силу та не повною мірою враховують культурно-історичну специфіку соціалізації особистості [23].

У межах психоаналітично орієнтованого підходу К. Хорні розглядала життєві стратегії як стійкі особистісні орієнтації, що формуються у системі міжособистісних відносин «Я — Інші» та виконують функцію психологічного захисту й адаптації. Вона інтерпретувала ці орієнтації як вектори руху особистості в соціальному просторі, які закладаються ще в дитинстві у відповідь на потребу відповідати соціальним нормам і водночас зберігати цілісність «Я». Орієнтація на рух до людей пов'язана з домінуванням потреби в афіліації та прийнятті; рух проти людей відображає стратегічну установку на домінування й конкуренцію; рух від людей виражає прагнення до автономії та психологічної дистанції, яке, однак, може супроводжуватися труднощами соціальної адаптації в умовах складних суспільних вимог.

З позицій індивідуальної психології А. Адлера життєві стратегії осмислюються як складова життєвого стилю особистості — відносно стабільної системи установок, цілей і способів взаємодії зі світом, що формується на ранніх етапах онтогенезу. Адаптаційний характер життєвого стилю проявляється у спрямованості людини на розв'язання фундаментальних життєвих завдань, серед яких провідне місце займають сфери любові, міжособистісної взаємодії та професійної діяльності. Обрана життєва мета, за А. Адлером, інтегрує суб'єктивні прагнення, почуття соціальної включеності та індивідуальні пріоритети, виконуючи регулятивну функцію у процесі життєвого самовизначення та соціальної адаптації [цит. за 24].

Індивідуально-орієнтований підхід до аналізу життєвих стратегій найбільш послідовно представлений у працях К. Юнга. Учений розглядав розвиток людини як безперервний процес особистісного зростання, у межах якого індивід протягом усього життя опановує нові способи діяльності, досягає нових цілей і поступово реалізує власний потенціал.

Центральним смислом людського існування К. Юнг вважав досягнення автентичності — «становлення собою», що є результатом прагнення різних структур особистості до внутрішньої узгодженості та цілісності.

Повне розкриття індивідуального «Я», за його концепцією, постає як вища і завершальна життєва мета, що забезпечує формування унікальної, самобутньої та цілісної особистості. Цей процес, який має тривалий і неперервний характер, К. Юнг означив поняттям індивідуації, підкреслюючи його унікальність для кожної людини та протяжність упродовж усього життєвого шляху.

У межах мотиваційного підходу Т. Кассер і Р. Райн запропонували диференціацію життєвих стратегій за домінуванням внутрішніх або зовнішніх прагнень. До зовнішньо орієнтованих вони віднесли стратегії, пов'язані з цінностями матеріального добробуту, соціального статусу, визнання та фізичної привабливості, оцінка яких значною мірою залежить від соціального оточення.

Натомість внутрішні прагнення ґрунтуються на цінностях особистісного розвитку, збереження психічного й фізичного здоров'я, близьких стосунків, емоційної прихильності та соціально корисної діяльності. Дослідники наголошують, що формування домінантної життєвої стратегії істотно детермінується особливостями батьківського виховання: підтримка автономії дитини, емоційна чутливість і чітка структура вимог сприяють перевазі внутрішніх прагнень і загалом пов'язані з вищим рівнем психологічного благополуччя [30].

Аналіз наукових джерел свідчить, що, попри значну кількість досліджень, присвячених проблематиці життєвого розвитку особистості, у сучасній психології зберігається термінологічна невизначеність. Зокрема, такі поняття, як «життєва стратегія», «життєвий шлях», «життєва програма», часто не розмежовуються або навіть використовуються як синонімічні, що ускладнює теоретичну систематизацію та порівняння емпіричних результатів.

У працях Л. В. Сохань, О. І. Головахи, О. О. Кроника, Н. А. Шлапак основна увага зосереджується на аналізі суб'єктивного бачення індивідом власного життя, зокрема таких феноменів, як життєва перспектива, життєва програма та суб'єктивна картина життєвого шляху. У межах подієво-біографічного підходу

життя особистості інтерпретується як послідовність значущих подій у поєднанні з їхнім індивідуальним переживанням. Відповідно, психологічна доля людини визначається не стільки об'єктивним змістом життєвих подій, скільки способом їхнього осмислення та емоційного проживання.

Життєвий шлях у цьому контексті постає як безперервний і багатовекторний процес, що поєднує суб'єктивне минуле, теперішнє й очікуване майбутнє. О. О. Кроник, узагальнюючи здобутки київської психологічної школи, послідовно відстоює суб'єктивно-подієвий підхід, розглядаючи внутрішню картину життєвого шляху як центральний об'єкт психологічного аналізу [цит. за 11].

Дослідження життєвого шляху особистості мають тривалу історію як у вітчизняній, так і в зарубіжній психології, однак не втрачають своєї актуальності й у сучасних умовах. Соціальні трансформації, що відбуваються у суспільстві, істотно впливають на сприйняття людьми власного життя, його смислів і перспектив. Особливої значущості ця проблема набуває для підростаючого покоління, яке формує самосвідомість, систему цінностей і норм у ситуації постійної мінливості соціальних умов. Для підлітків і юнаків це пов'язано насамперед із необхідністю самовизначення — як у професійній сфері, так і в площині особистих стосунків.

Наприкінці підліткового та на початку юнацького віку відбувається становлення життєвої позиції особистості, що слугує підґрунтям для формування індивідуальної життєвої стратегії. Ситуація вибору, яка постає перед старшокласником, може бути метафорично описана як «роздоріжжя», де один напрям передбачає прийняття відповідальності за власне життя, автономність і активне конструювання життєвого шляху, тоді як інший — пасивне підпорядкування обставинам і відмову від усвідомленого управління власною життєвою траєкторією.

У період ранньої юності відбувається якісна перебудова часової свідомості суб'єкта: молода людина починає більш чітко усвідомлювати плин часу, розрізняти його інтервали та співвідносити їх зі змістом власного життя. Паралельно зростає рівень узагальненості уявлень про час, водночас посилюється його конкретизація через життєві цілі, плани й очікування. Часова перспектива

набуває більш реалістичного характеру, а образ минулого, теперішнього і майбутнього вибудовується у формі лінійної часової моделі, що забезпечує внутрішню послідовність життєвих подій [6].

Загалом рання юність є віковим етапом формування світогляду як цілісної системи уявлень про світ і власне місце в ньому. У цей період істотно трансформується життєва перспектива: часовий горизонт розширюється і поглиблюється, охоплюючи не лише найближче майбутнє, а й віддалені часові плани, а також інтегрує соціальні, суспільні та культурні виміри поряд з особистісними прагненнями.

Саме в ранній юності починає складатися життєва програма як система взаємопов'язаних життєвих планів, співвіднесених із реальними умовами та можливостями. Водночас ця програма ще характеризується нестабільністю, недостатньою структурованістю та схильністю до змін. У суб'єктивній картині життєвого шляху юнаків і дівчат домінує орієнтація на майбутнє, що виявляється у значно меншій представленості минулого й теперішнього. У термінах О. О. Кроника це проявляється у переважанні потенційних причинно-цільових зв'язків над уже реалізованими та актуальними подіями.

У цьому контексті особливий інтерес становлять результати досліджень К. О. Орловської, спрямованих на порівняльний аналіз конструктів життєвих перспектив підлітків, які виховуються в сімейному середовищі та в умовах шкіл-інтернатів. Авторка показала, що сформовані у підлітків обох груп конструкти життєвих перспектив мають як спільні риси, так і суттєві відмінності.

До загальних тенденцій належить поширення моноваріативних конструктів, орієнтованих переважно на навчально-пізнавальну діяльність і професійну кар'єру, а також поліваріативних моделей, у яких поєднуються соціально-кар'єрні, міжособистісні та особистісні локуси життєвих перспектив [14].

Водночас специфіка соціалізаційних умов зумовлює відмінності у змістовному наповненні цих конструктів. Для підлітків, що зростають у сім'ях, характерна наявність моноваріативних перспектив, пов'язаних зі створенням сім'ї, підтриманням дружніх стосунків, саморозвитком і самовдосконаленням, а також поліваріативних моделей із суспільно-громадським, екзистенційним та

сексуально-біологічним локусом. Подібні конструкти практично не виявляються у підлітків, які виховуються в інтернатних закладах. Для цієї групи більш типовими є моноваріативні життєві перспективи, орієнтовані на сферу захоплень і дозвілля, емоційну прихильність і любов, а також на участь у широкому соціальному, культурному та політичному житті.

Порівняльний аналіз формальних характеристик життєвих перспектив засвідчив, що вищий рівень структурованості та чіткості у побудові образу майбутнього притаманний підліткам, які виховуються в школах-інтернатах. У межах цієї групи чітко простежується диференціація між особами, зорієнтованими на багатовимірну самореалізацію та активну інтеграцію в різні сфери майбутнього життя, і тими, чия життєва перспектива концентрується переважно на одній домінантній сфері. Натомість підлітки, що виховуються в сім'ях, демонструють менш структуровану, однак часово протяжнішу життєву перспективу.

Таким чином, своєрідність конструктів життєвих перспектив старших підлітків, які соціалізуються в різних умовах, проявляється як у виборі значущих життєвих сфер, так і в способах організації, структурній зрілості та ступені усвідомленості життєвих планів. Отримані емпіричні дані підтверджують припущення про визначальний вплив умов соціалізації на змістові та формальні параметри життєвих перспектив, що формуються у старшому підлітковому віці.

Згідно з науковою позицією Н. О. Логінової, у дослідженні життєвого шляху особистості доцільно виокремлювати два взаємодоповнювальні аспекти.

Перший — віковий — спрямований на виявлення загальних закономірностей розвитку особистості на різних етапах онтогенезу.

Другий — індивідуально-психологічний — зосереджується на аналізі унікальності психічного розвитку конкретної особистості.

Для більш комплексного осмислення феномена життєвого шляху Н. О. Логінова вводить поняття «образ життя», який формується під впливом сукупності взаємопов'язаних чинників макросоціального середовища, зокрема економічного та політичного стану суспільства, культурного контексту й соціальних інституцій.

Разом із тим слід зазначити, що поняття «образ життя» певною мірою зміщує

фокус дослідження в соціологічну площину і не завжди дозволяє чітко розмежувати психологічний зміст життєвих стратегій і життєвих перспектив.

Соціологічний вимір проблеми життєвих стратегій представлений у працях Ю. М. Резника, який виокремив типи стратегій повсякденного життя на основі інституційних критеріїв, зокрема соціально-економічного статусу, механізмів відтворення культурних норм, систем соціального контролю та регуляції, особливостей колективної ментальності й професійного етосу. На думку автора, саме сукупність зазначених характеристик формує інтегральну основу для соціологічної типологізації життєвих стратегій.

Поширеність тих чи інших стратегічних моделей зумовлюється рівнем соціально-економічного та культурного розвитку суспільства, характером виробництва, якістю життя, ступенем правової регуляції, участю громадян в управлінні державою, а також впливом традицій, ідеалів і домінантних світоглядних орієнтацій.

Т. М. Титаренко вводить поняття «життєві домагання» як фундаментальний психологічний чинник побудови життєвого світу людини. Саме життєві домагання визначають вектор активності особистості, задають горизонти її можливого розвитку та виступають внутрішньою основою формування життєвих стратегій. Для української молоді, життєдіяльність якої відбувається в умовах соціальної нестабільності, трансформаційних змін і високого рівня невизначеності, питання життєвих домагань набуває особливої актуальності, оскільки саме вони опосередковують вибір стратегій професійного самовизначення, соціальної мобільності та самореалізації [22].

Здатність молоді людини здійснювати усвідомлені життєві вибори передбачає сформованість відповідної внутрішньої психологічної структури, що забезпечує інтеграцію минулого досвіду, осмислення теперішнього та проєктування майбутнього.

Такою базовою структурою, за Т. М. Титаренко, виступає інтенціональність, яка визначає спрямованість свідомості на смислово значущі цілі та забезпечує поступове усвідомлення набутого досвіду. У контексті формування життєвих стратегій української молоді інтенціональність виконує регулятивну функцію,

дозволяючи узгоджувати особистісні прагнення з об'єктивними соціальними обмеженнями та можливостями сучасного українського суспільства.

Життєвий шлях особистості доцільно розглядати як динамічну послідовність етапів життєдіяльності, що утворюють цілісну часову протяжність життя людини та зумовлюються як віковими закономірностями розвитку, так і соціально-історичними умовами. Для української молоді життєвий шлях дедалі частіше характеризується фрагментарністю, переривчастістю та необхідністю неодноразового перегляду раніше обраних життєвих орієнтирів. У таких умовах життєві стратегії набувають рис гнучких, адаптивних і варіативних моделей життєтворення, спрямованих на збереження суб'єктності та психологічної стійкості.

Сучасні психологічні дослідження доводять, що діяльність особистості значною мірою визначається не лише її минулим досвідом, а й орієнтацією на майбутнє, що реалізується через механізми випереджального відображення. Для української молоді образ майбутнього стає ключовим детермінантом вибору життєвих стратегій, оскільки саме уявлення про можливе майбутнє визначає характер освітніх, професійних та соціальних рішень у теперішньому. Дії та вчинки молодшої людини опосередковуються тими моделями майбутнього, в яких відображені її очікування щодо стабільності, безпеки, самореалізації та соціального визнання.

У цьому контексті положення про опанування часу як здатність формувати перспективу власного майбутнього набуває особливого значення для аналізу життєвих стратегій української молоді. Уміння бачити себе в майбутньому, планувати життєві цілі та працювати над їх реалізацією є важливою умовою переходу від ситуативних форм поведінки до стратегічного життєвого самовизначення. Саме дефіцит сформованої часової перспективи часто зумовлює поширення короткострокових, реактивних або вимушено адаптаційних життєвих стратегій серед молодих людей [31].

Психологічне майбутнє виконує смислотворчу та мотиваційну функції у співвідношенні з теперішнім і минулим. У контексті життєвих стратегій української молоді позитивні уявлення про майбутнє надають теперішньому

досвіду смислу та цінності, сприяючи активному життєвому вибору й відповідальності за власну долю. Натомість домінування негативних або невизначених очікувань може зумовлювати знецінення теперішнього, втрату життєвих орієнтирів і формування стратегій уникання або відкладеного життя. Водночас співвідношення майбутнього з минулим визначає, чи розглядає молода людина свій життєвий шлях як послідовний розвиток, чи як необхідність радикального розриву з попереднім досвідом, що безпосередньо впливає на вибір життєвої стратегії.

Психологічне майбутнє забезпечує смислову та часову перспективи особистості, які є ключовими складниками життєвих стратегій. Сміслові майбутні української молоді формуються в ціннісно-смісловому просторі, що зазнає інтенсивних трансформацій, і характеризується різним рівнем насиченості, емоційної привабливості та активності. Невизначеність і нестійкість смислового майбутнього часто відображають кризовий характер життєвого самовизначення молоді в умовах соціальних викликів [24].

Часова перспектива, у свою чергу, визначає ступінь структурованості життєвих стратегій молодих людей. Позитивне ставлення до планування та наявність реалістичних життєвих планів сприяють формуванню довгострокових, цілеспрямованих життєвих стратегій. Відсутність планування або негативне ставлення до нього призводять до сприйняття майбутнього як випадкового й неконтрольованого, що відображається у фрагментарних або ситуативних стратегіях життєдіяльності. Поєднання планованості та організованості, яке М. Р. Гінзбург визначає як «структурованість», може розглядатися як інтегральний показник зрілості життєвих стратегій української молоді, що відображає її здатність до свідомого життєвого проєктування та реалізації власного потенціалу.

У працях О. І. Головахи та О. О. Кроника запропоновано концепт *психологічного віку*, який виходить за межі біологічного та паспортного розуміння вікових змін і відображає суб'єктивне переживання часу людиною. Психологічний вік постає динамічною характеристикою індивідуальності, що має двосторонній характер: особистість не лише поступово «старіє» у психологічному часі, а й

здатна до своєрідного «омолодження» за рахунок розширення часової зони майбутнього або редукції значущості психологічного минулого.

У межах розробленої ним концепції О. І. Головаха трактує життєву перспективу як упорядковану систему уявлень особистості щодо можливих варіантів власного майбутнього. Життєва перспектива, за цією позицією, не зводиться до сукупності окремих очікувань, а постає цілісним образом прийдешнього життя, в якому переплітаються заплановані й імовірні події, соціально значущі досягнення та індивідуально значущі смисли. Водночас у цьому підході простежується певне зближення понять «життєва перспектива» і «життєва стратегія», оскільки перспектива розглядається не як раз і назавжди задана модель, а як змінна система орієнтацій, специфічна для кожного етапу життєвого шляху.

При цьому окремі елементи перспективи зберігають наступність, тоді як інші трансформуються відповідно до змін соціального контексту та внутрішнього розвитку особистості [3].

У працях О. І. Головахи життєва перспектива також постає як потенціал особистісного зростання, водночас поєднуючи в собі й об'єктивну зумовленість майбутніх життєвих подій. Усвідомлення обмеженості індивідуального буття, зокрема факту його кінцівки, розглядається як одна з базових передумов формування реалістичної життєвої перспективи.

Розгорнуту диференціацію понять перспективи пропонує К. О. Абульханова-Славська, яка виокремлює психологічну (часову), особистісну та життєву перспективи як відносно самостійні, хоча й взаємопов'язані феномени.

Психологічна перспектива визначається як когнітивна здатність особистості прогнозувати події, уявляти себе в майбутньому та здійснювати часову проєкцію власного життя. Особистісна перспектива, на відміну від психологічної, включає не лише інтелектуальне передбачення, а й внутрішню готовність до майбутнього вже в теперішньому часі, що виявляється у ставленні до невизначеності, потенційних труднощів і необхідності змін.

Така перспектива може бути сформованою навіть за умов недостатньо деталізованих або нечітких уявлень про майбутнє, оскільки спирається на рівень особистісної зрілості, життєвий досвід і здатність до самоорганізації часу.

Наявність психологічної перспективи властива тим суб'єктам, які здатні не лише уявляти майбутнє, а й співвідносити його з власним особистісним потенціалом та наявним життєвим досвідом. Саме поєднання прогнозування, смислового бачення та готовності до дії створює підґрунтя для формування життєвої перспективи в її ширшому розумінні.

Аналіз наукових підходів до визначення життєвої перспективи свідчить про відсутність єдиного концептуального тлумачення цього феномену. Частина дослідників ототожнює життєву перспективу з досягненням поставлених цілей, що є обґрунтованим лише частково, оскільки мета відображає ідеалізований образ майбутньої діяльності, тоді як життєва перспектива охоплює також ті зміни й події, які не залежать безпосередньо від волі суб'єкта. У цьому зв'язку більш продуктивним видається підхід, запропонований В. Н. Українцем, який пропонує розглядати життєву перспективу крізь призму очікувань.

Подібної позиції дотримується і В. І. Ковальов, розуміючи життєві перспективи як своєрідне переосмислення буття, в межах якого у свідомості особистості фіксуються ключові події та результати діяльності протягом усього життєвого шляху.

Осмислення власного життя, як підкреслюють Д. О. Леонтьєв та О. В. Шелобанова, формує в особистості стан готовності до дій, що відповідають сформованому образу майбутнього. У цьому сенсі життєва перспектива охоплює сукупність життєвих умов і обставин, які створюють можливості для оптимізації подальшого життєвого розвитку. К. О. Абульханова-Славська акцентує, що життєва перспектива не обмежується лише майбутніми цілями та ціннісними орієнтаціями, а включає також темп життєвого руху, ступінь оптимальності розвитку та динаміку зростання активності особистості.

Звернення до категорії життєвого шляху та усвідомлення того, що послідовність життєвих подій не є випадковою, а визначається необхідністю розв'язання конкретних життєвих завдань і ситуацій, логічно зумовлює потребу в поглибленому аналізі життєвих стратегій особистості. У цьому контексті, як зазначає І. А. Підласа, саме життєві стратегії виступають механізмом упорядкування життєвого досвіду та майбутнього розвитку. Тому для теоретико-

емпіричного дослідження життєвих стратегій у межах даної роботи особливо значущим є підхід К. О. Абульханової-Славської, який дозволяє розкрити ключові механізми цього складного психологічного феномену.

У межах суб'єктно-діяльнісного підходу К. О. Абульханова-Славська окреслює три ключові характеристики життєвої стратегії.

По-перше, особистість здатна самостійно визначати головні життєві цілі та формулювати етапи їх досягнення.

По-друге, важливою ознакою стратегії є вміння долати суперечності, які виникають у процесі реалізації намірів.

По-третє, стратегія життя передбачає творчий підхід до існування, який ґрунтується на гармонійному поєднанні особистісних потреб з цінностями, виробленими самим суб'єктом [7].

Відповідно до цих характеристик К. О. Абульханова-Славська визначає життєву стратегію як універсальний принцип самореалізації особистості в різних сферах життя. Вона не обмежується формальними планами, а постає як спосіб подолання життєвих суперечностей, конструктивний чи активний за своєю природою, що відображає рівень соціально-психологічної та особистісної зрілості.

Здатність інтегрувати індивідуальні особливості, вікові й статусні можливості, власні домагання з очікуваннями та вимогами суспільства й визначає сутність життєвої стратегії.

У наукових працях інших дослідників життєві стратегії розглядаються як сукупність довгострокових планів та програм особистості, сформованих на основі її уявлень про себе, минуле та майбутнє, а також потреб, бажань і соціальних очікувань (В. О. Моляко, Л. В. Сохань). Є. П. Колесников трактує стратегію життя як внутрішню «конституцію» особистості, яка визначає загальний напрям її розвитку.

Найбільш наближеним до наших дослідницьких цілей є підхід І. А. Підласи, який розглядає життєві стратегії як цілісну модель життєдіяльності особистості.

Вона передбачає можливість свідомого вибору напрямку життя, врахування власних цілей та їх узгодження із суспільними потребами й реальною спроможністю їх реалізації. У цьому контексті життєва стратегія постає як процес

формування основного вектора життєдіяльності, вибору пріоритетних цілей та шляхів їх досягнення, а також подолання суперечностей між ідеальними планами та реальними обставинами.

Особливо актуальним дослідження життєвих стратегій стає у контексті української молоді, яка формує свою життєву позицію та майбутні цілі у складних соціально-економічних і політичних умовах. Підлітки та молоді дорослі в Україні стикаються з постійними змінами у сфері освіти, працевлаштування, соціальної мобільності та культурних цінностей, що потребує від них високої здатності до самовизначення, адаптації і творчого конструювання власного життя. Саме наявність життєвої стратегії дозволяє молодій особистості ефективно інтегрувати власні ресурси, інтереси та цінності з реаліями сучасного українського суспільства.

Наявність і реалізація життєвої стратегії сприяє набуттю досвіду життєтворчості: особистість навчається оцінювати свої ресурси, виявляти труднощі, визначати пріоритетні цілі та коригувати плани відповідно до змінних умов соціального і особистісного контексту. Без активного застосування життєвої стратегії, навіть продумані плани залишаються декларативними. Тому життєві стратегії виступають ключовим механізмом адаптації та самореалізації української молоді, дозволяючи їй будувати життя відповідно до власних ціннісних орієнтацій і соціальних можливостей [5].

Активність життєвої стратегії формується як результат взаємодії зовнішніх соціальних умов та внутрішніх процесів самовизначення. Молодь, яка здатна до самовизначення, характеризується цілісністю життєвих орієнтацій, стійкістю та активністю, що свідчить про сформовану життєву стратегію.

У рамках нашого бакалаврського дослідження життєві стратегії розуміються як свідоме конструювання власного життя, форма життєвого самовизначення та самореалізації, що спирається на ціннісно-сміслові орієнтації, плани та прогнози особистості. Вони складають інтегральну частину системи життєтворчості молоді: «життєва позиція – життєва стратегія – життєва перспектива» та включають такі базові елементи, як ціннісні орієнтації, локус контролю, спрямованість і рівень мотивації досягнень.

Розглянемо ключові складові життєвої стратегії української молоді.

1. Ціннісні та смисложиттєві орієнтації особистості

Одним із головних чинників, який визначає рух молодої людини від однієї життєвої події до іншої, є її ціннісні орієнтації. Вони базуються на сприйнятті соціально значущих цінностей та визначають напрямки життєвих пріоритетів. Система цінностей формує ставлення молоді до себе, до інших людей та до світу загалом, слугує основою світогляду, мотивує життєву активність і створює основу для особистісної концепції та життєвої «філософії».

Сьогодні одним із найпоширеніших підходів до вивчення ціннісних орієнтацій залишається теоретичний підхід М. Рокіча, який виділяє два типи цінностей:

- Термінальні – переконання, що певна кінцева мета або стан життя заслуговують на прагнення;
- Інструментальні – переконання щодо того, які способи поведінки чи риси особистості є найбільш прийнятними у будь-яких ситуаціях.

Українські дослідники, зокрема О. І. Головаха, наголошують, що плануючи своє майбутнє, молода людина керується певною ієрархією цінностей, які сформовані у її свідомості. Обираючи серед широкого спектра цінностей, молодь орієнтується на ті, що найбільше відповідають її домінуючим потребам. Усвідомлені потреби стають провідними життєвими цінностями, а їхня вибіркова спрямованість відображається у гнучкій системі ціннісних орієнтацій, яка виконує регулятивну функцію у різних сферах життєдіяльності, навіть тоді, коли конкретні життєві плани ще не визначені.

Ціннісні орієнтації для української молоді виступають своєрідними «ступенями» саморегуляції, визначаючи пріоритетні сфери діяльності, напрямки розвитку та життєвого шляху, на яких слід концентрувати енергію й ресурси. Вони взаємодіють із життєвими цілями та планами, допомагаючи визначити, на чому зосередитися для досягнення успіху в різні періоди життя [8].

А. Є. Левенець підкреслює, що цінності та смисли утворюють динамічну смислову систему, що включає особистісні цінності, смислові конструкти та смислові диспозиції (наприклад, локус контролю). У молодіжному контексті така

система допомагає регулювати життєву активність та формувати узгоджену життєву перспективу, де просторово-часовий вимір життєвого досвіду тісно поєднується з особистісними смислами.

Система цінностей молодшої людини відіграє роль диференціюючого механізму: вона допомагає визначити, що у навколишньому світі є справді важливим, і формує стабільне ставлення до світу. Сформована ієрархія цінностей сприяє гармонійній цілісності особистості, моральній стійкості та здатності до самовизначення в майбутньому.

Отже, ціннісно-смиловий вимір життєвої стратегії української молоді є фундаментальним рівнем особистісної структури. Джерелами смислів виступають потреби та цінності, а особливого значення набуває власне смисл життя. За Д. О. Леонтьєвим, усвідомлення або відчуття його відсутності суттєво впливає на поведінку та життєвий вибір, а формування життєвої стратегії спрямоване на наповнення щоденного життя реальним змістом і сенсом.

2. Локус контролю у життєвих стратегіях української молоді

Розподіл відповідальності у житті особистості має ключове значення для формування її життєвих стратегій. Для української молоді локус контролю визначає, наскільки вони вважають себе головними творцями власного життя, а наскільки – покладаються на випадок, долю чи зовнішні обставини. За К. Муздибаєвим, при плануванні майбутнього та прийнятті рішень людина постійно оцінює, чи зможе вона досягти поставлених цілей власними зусиллями, або залишає надію на зовнішні фактори. Крім того, молодь часто замислюється над тим, хто відповідає за вже здійснені події – вона сама, обставини чи інші люди.

При внутрішньому локусі контролю молода людина бере на себе відповідальність не лише за теперішні події, а й за майбутнє, тоді як при зовнішньому локусі контролю відповідальність перекладається на долю або зовнішні сили.

Дж. Роттер визначав локус контролю як стабільну рису особистості, що формується у процесі соціалізації [3]. Аналогічно, Д. Рісмен розділяв людей на «ті, що керуються зсередини» та «ті, що керуються іншими». Однак між підходами Роттера та Рісмена існує важлива відмінність: Рісмен досліджував локус

цінностей, тобто керування поведінкою через власні цілі та переконання або через зовнішні цінності, тоді як Роттер акцентував на локусі очікувань – упевненості у власних силах або надії на інших людей і долю. Незважаючи на ці відмінності, обидва підходи підкреслюють важливість відповідального ставлення до сьогодення та майбутнього як елементу життєвої стратегії.

К. О. Абульханова-Славська зауважувала, що відповідальність та активність допомагають молоді встановлювати оптимальний баланс між бажаним і необхідним у реалізації життєвої стратегії. Вона підкреслювала, що відповідальність включає не лише планування власної діяльності та створення умов для її реалізації, а й відстоювання права на свій стиль життя та власні дії. Саме відповідальність дозволяє молодій людині зберігати автономію, проявляти ініціативу та гармонійно функціонувати у соціальному середовищі.

У життєвих стратегіях молоді проявляється індивідуальна реалізація активності, де спостерігається взаємодія ініціативи та відповідальності. Особи з домінуючою відповідальністю самостійно створюють необхідні умови для досягнення цілей, передбачають труднощі та долають їх. Як зазначає К. О. Абульханова-Славська, ініціатива без відповідальності рідко приводить до бажаного результату. Молоді люди, які поєднують ініціативу та відповідальність, збалансовано поєднують прагнення до нового з готовністю до ризику та здатністю діяти в умовах невизначеності.

У контексті дослідження життєвих стратегій української молоді особливий інтерес становить аналіз інтернальних та екстернальних типів особистості у часовій перспективі [11]. Життєдіяльність розгортається у часі, а плани та стратегії реалізуються через організацію та регуляцію власного часу. Як зазначав С. Л. Рубінштейн, усвідомлення часу є передумовою повноцінного морального життя та розвитку ставлення людини до інших.

Дослідження Дж. Платта і Р. Ейзенмана показали, що інтернали і екстернали відрізняються часовою перспективою: інтернали охоплюють ширшу часову шкалу минулого та майбутнього, їхнє майбутнє багатше на події, а сприйняття часу від сьогодення до майбутнього більш поступове. Екстернали ж мають скорочену і

малоподієву часову перспективу, що обмежує їхню здатність до стратегічного планування.

3. Спрямованість особистості української молоді

Спрямованість особистості української молоді можна визначити як комплекс стійких мотивів, що орієнтують її поведінку та діяльність і відносно незалежні від конкретних ситуацій. У нашому дослідженні увага зосереджена на трьох ключових видах спрямованості: на себе, на взаємовідносини та на завдання.

- Спрямованість на себе характеризує молодь, яка уявляє себе як особистість, що очікує винагороду або задоволення незалежно від виконуваної роботи та відносин з іншими людьми. Для таких осіб група виступає своєрідним «театром», де вони можуть задовольняти власні потреби, демонструвати особисті досягнення, прагнути поваги або статусу. Такі молоді люди інтроспективні, часто ігнорують потреби оточуючих і зосереджені на власному «Я».
- Спрямованість на взаємовідносини виявляється у зацікавленості підтриманням добрих, але часто поверхневих, відносин з оточуючими. Молодь із таким типом спрямованості активно долучається до колективної діяльності в плані спілкування, проте не завжди робить реальний внесок у досягнення спільних цілей.
- Спрямованість на завдання відображає інтенсивну зацікавленість у виконанні завдань, розв'язанні проблем та досягненні результатів. Молоді люди з таким типом спрямованості готові співпрацювати з колективом заради загальної продуктивності і відстоювати власну думку, якщо вона сприяє досягненню спільної мети.

Особистості, спрямовані на себе, часто характеризуються як інтровертовані, суперницькі, догматичні, агресивні та напружені. Молодь із спрямованістю на взаємовідносини прагне симпатії та дружби, залежить від групи і не проявляє агресивності, проте має низьку автономність. Спрямовані на завдання особистості самостійні, рішучі, володіють високою наполегливістю та вольовими якостями, можуть проявляти суперництво та агресивність у досягненні цілей.

4. Рівень мотивації досягнень у української молоді

Мотиваційна сфера особистості охоплює всі наявні мотиви, потреби, цілі, інтереси та поведінкові установки. На відміну від спрямованості, яка визначає домінуючі потреби, мотиваційна сфера включає як актуальні, так і латентні мотиви, що періодично змінюють один одного. Це дає змогу молодій людині гнучко пристосовуватися до змін у житті та знаходити різні способи задоволення потреб [29].

Рівень мотивації досягнень залежить від змісту, узгодженості та часової віддаленості цілей. Е. Л. Носенко виділяє чотири базові мотиви, що формуються під час соціалізації та взаємодії з оточенням:

1. Відображає оцінку довкілля як доброзичливого або ворожого;
2. Визначає доступність світу для пізнання;
3. Направляє поведінку та дії молоді;
4. Сприяє усвідомленню власної цінності та права на повагу як суб'єкта.

Вивчення стратегій мотивації української молоді можна здійснювати з урахуванням класифікації, запропонованої В.О. Якуніним. Він виокремлює чотири дихотомічні стратегії:

1. Інтернальна стратегія – поведінка, визначена внутрішніми мотивами та переконаннями;
2. Екстернальна стратегія – поведінка, обумовлена зовнішніми впливами, соціальними очікуваннями чи обставинами;
3. Суб'єктна стратегія – орієнтація на активну самозміну та розвиток власних дій;
4. Об'єктна стратегія – поведінка, спрямована на об'єктивацію власних дій та адаптацію до зовнішніх умов.

У поєднанні ці стратегії утворюють чотири типи: інтернально-об'єктна, інтернально-суб'єктна, екстернально-суб'єктна та екстернально-об'єктна. Такий підхід дозволяє досліджувати мотивацію молодих українців у контексті їхнього повсякденного життя, враховуючи життєві обставини, особистісні цінності та способи реалізації цілей.

Сучасна психологія акцентує увагу на життєвих стратегіях молоді, розглядаючи життєвий шлях як безперервний процес, що поєднує минуле, сьогодення та майбутнє. Життєві перспективи української молоді – це система уявлень про можливе майбутнє, в якій поєднуються очікувані події, їхня соціальна значимість та особистісний смисл, а також потенціал розвитку особистості (за О.І. Головахою, О.О. Кроником, К.О. Орловською та іншими).

Життєва стратегія молодої людини розглядається як спосіб самореалізації та вирішення життєвих суперечностей – конструктивний, сміливий або пасивний. Вона відображає рівень соціально-психологічної та особистісної зрілості, формує життєві плани і програми на основі уявлень про себе, своє минуле та можливе майбутнє, враховуючи потреби, бажання, цілі та прогнози. Життєві стратегії української молоді можна уявити як своєрідну «модель життя», що визначає, у яких сферах та як реалізовувати власні можливості.

Життєві стратегії молодих людей є частиною єдиної системи життєтворчості: «життєва позиція – життєва стратегія – життєва перспектива». Вони включають ціннісні та смисложиттєві орієнтації, локус контролю, спрямованість та рівень мотивації досягнень, що разом визначають, як українська молодь планує, організовує та реалізує своє життя.

1.2. Теоретичне обґрунтування дослідження життєвих стратегій особистості

Щоб глибше зрозуміти психологічні особливості та структуру життєвих перспектив молоді в Україні, важливо приділити особливу увагу методології дослідження. Застосування системно-структурного підходу дозволяє не лише визначити основні складові життєвих стратегій, а й правильно їх ієрархізувати, що особливо актуально для вивчення поведінки та планування майбутнього сучасної молоді. Правильно обрана методологія допомагає знайти ефективні способи та інструменти для дослідження того, як молоді люди формують свої життєві плани та приймають рішення [7].

За словами С. Мочерного, при виборі методології слід враховувати:

по-перше, ключові елементи дослідницького методу;

по-друге, всю систему компонентів у певній послідовності, а не лише окремі частини [14].

Методологія наукового дослідження дозволяє:

- зрозуміти філософські засади знання;
- впорядкувати та систематизувати наявні знання;
- створити умови для розробки нових, більш ефективних напрямів досліджень [11].

Дослідження життєвих стратегій молоді базується на кількох підходах:

- Системний підхід (Л.С. Виготський, В.М. Юрченко) – розглядає особистість як цілісну систему взаємопов'язаних елементів;
- Ситуаційний підхід (О.Ю. Коржова) – враховує вплив конкретних умов і обставин на поведінку;
- Гуманістична психологія (А. Маслоу, В. Франкл) – підкреслює унікальність кожної людини та прагнення до самореалізації;
- Психологія особистості (О.М. Леонтьєв) – досліджує індивідуальні особливості та закономірності розвитку;
- Ідеї про просторову структуру психіки та психологічний час (Є.І. Головаха, З.О. Кіреєва та ін.) – допомагають зрозуміти, як молодь сприймає час та організовує власне життя;
- Уявлення про життя як специфічний вид діяльності (В.К. Калін, Є.П. Колесников) – пояснюють, як молоді люди планують та реалізують свої цілі.

Системний підхід розглядає об'єкт як цілісну систему, що складається з взаємопов'язаних частин. Термін «система» означає «ціле, складене з частин», де кожна частина пов'язана з іншими і виконує певну функцію [27].

У психології це дозволяє:

- інтегрувати та упорядкувати знання про психіку;
- знаходити стійкі закономірності поведінки;
- підвищувати об'єктивність аналізу та ефективність досліджень;
- формулювати нові гіпотези та створювати повні описи психологічних явищ.

У системних дослідженнях виділяють два ключові етапи:

1. Аналіз – визначають склад, структуру та функції системи, її взаємодію з оточенням;
2. Синтез – створюють модель системи, уточнюють її структуру, описують закономірності розвитку та поведінки [17].

Для української молоді така методологія дозволяє зрозуміти, як саме вони формують свої життєві плани, обирають пріоритети та будують стратегії досягнення цілей у сучасних соціальних умовах.

Як зазначає В.М. Юрченко, щоб зрозуміти, як людина функціонує та розвивається, важливо дивитися на неї не окремо, а як на цілісну систему. Це означає, що не можна оцінювати тільки окремі риси або вчинки — треба враховувати весь «контекст» особистості, її життєвий досвід, цілі та обставини [12]. Для нашого дослідження це особливо важливо, адже ми хочемо розібратися, як українська молодь будує свої плани, стратегії та перспективи на майбутнє.

Системні завдання психологічного дослідження включають:

- як організовані різні «частини» особистості та їх взаємозв'язок;
- що в поведінці визначається внутрішніми мотивами, а що — зовнішніми обставинами;
- як людина планує свої дії та досягає цілей;
- як зберігати стабільність, коли змінюється багато факторів одночасно;
- як поєднати різні описи та уявлення про людину в єдину картину [12].

О.П. Єлісеєв пропонує розглядати особистість як висхідну структуру з чотирма ключовими елементами [18]:

1. Оптація — поєднання активних і реактивних рис людини, що формують її характер;
2. Адаптація — індивідуальний стиль поведінки, який проявляється у стереотипах та звичках;
3. Інтерналізація — здатність рефлексувати, контролювати себе та мотивувати власні дії;
4. Інтеграція — реалізація власного потенціалу у різних сферах життя.

Хоча ця система допомагає зрозуміти особистість, вона трохи складна, бо поєднує різні типи характеристик.

Б.Ф. Ломов пропонує більш зрозумілий підхід [цит. за 5]. Він радить аналізувати будь-яку психологічну рису або явище з кількох сторін:

- як самостійну систему з власними закономірностями;
- як частину більшої структури, де воно взаємодіє з іншими елементами;
- через мікросистеми, які впливають на нього;
- у взаємодії з зовнішнім середовищем.

Для молоді це означає, що ваші плани та життєві стратегії завжди формуються не лише вашими бажаннями, а й школою, університетом, роботою, друзями, соціальними мережами та іншими зовнішніми факторами.

Ситуаційний підхід, який розвивали О.Ю. Коржова та інші дослідники, допомагає зрозуміти, як зовнішні обставини впливають на поведінку. Наприклад, W. Mishel відзначав, що бувають «сильні» ситуації (як-от екзамен або робочий дедлайн), де поведінка людини визначається подіями навколо, і «слабкі» ситуації (як-от спонтанна зустріч з друзями), де проявляються особистісні риси [12].

О.Ю. Коржова підкреслювала, що життя молоді людини постійно змінюється. Найважливіші події, які кардинально впливають на розвиток, — це ті, що змінюють ситуацію та ведуть до «нового народження» особистості. Наприклад, переїзд у нове місто, перший серйозний проєкт у роботі чи волонтерські ініціативи можуть повністю змінити ваші погляди, цілі та життєві стратегії.

Життєва ситуація — це конкретний момент вашого життя, фрагмент зовнішнього середовища, який набуває значення саме через те, як ви взаємодієте з ним. Наприклад, для студента важливо, як він справляється з навчальним навантаженням, ставленням викладачів та підтримкою друзів, а для молодого фахівця — як він адаптується до колективу та нових завдань на роботі.

Таким чином, для української молоді системний та ситуаційний підходи допомагають зрозуміти, як поєднуються внутрішні мотиви, цілі, життєві плани та реальні обставини життя, що формує ваші стратегії розвитку та перспективи на майбутнє.

Поведінка людини формується через її вибори та вчинки. Кожен наш вибір впливає на життєвий шлях і те, як ми реагуємо на різні ситуації.

О.Ю. Коржова виділяє два типи розвитку:

1. Подієвий – коли людина змінюється через зовнішні обставини. Це «зовнішня людина», яка адаптується до подій навколо.
2. Особистісний – коли зміни відбуваються всередині, через свідоме самовдосконалення. Це «внутрішня людина», яка формує власні життєві стратегії.

Гуманістична психологія (А. Маслоу, С.Л. Франк, В. Франкл) говорить, що головне завдання людини – самоактуалізація. Це означає пізнавати себе, робити свідомі вибори, відповідати за своє життя і розвивати власний потенціал.

Важливим сигналом на шляху до самоактуалізації може бути відчуття провини – воно допомагає зрозуміти, що потрібно змінити.

С.Л. Франк додає, що осмислення життя включає не тільки роздуми, а й дії, що підтримують сенс життя.

Смисл життя можна розглядати з трьох сторін:

- як ціль, яку ставимо самі;
- як напрямок, що існує незалежно від нас;
- як відчуття повноти життя та включеності.

Теорія особистості (Рубінштейн та ін.) допомагає зрозуміти, чого ми прагнемо, на що здатні і як наші установки формують наші життєві стратегії.

Ключове поняття тут – «суб'єктивне ставлення»: як ми ставимося до подій, людей і власного життя. Саме воно визначає наші життєві стратегії – те, як ми приймаємо рішення і будуємо свій шлях у житті.

Стати справжньою особистістю – це не просто існувати, а вибрати свою життєву позицію, усвідомлювати її, нести за неї відповідальність і підтверджувати своїми діями. Основою цього є твої цінності, плани і життєві стратегії, які визначають, як ти ставишся до світу, до інших і до себе [28].

О.М. Леонтьєв додає: важливі не просто твої зв'язки зі світом, а те, як вони взаємопов'язані. Твоя особистість формується не тільки кількістю контактів, а тим, як різні частини твого життя співпрацюють між собою.

Наш час і простір – теж важливі. К.О. Абульханова-Славська пояснює, що життя треба вміти організовувати: вирішувати, що робити першочергово, куди вкладати сили і увагу. Тут важливий не тільки годинник, а твій власний підхід до часу – наскільки ти робиш його своїм ресурсом для розвитку.

Є два типи людей:

1. Активно включені в суспільство – вони живуть по ритму життя інших, завжди зайняті, продуктивні, але часто часу на себе мало.
2. Вільні, внутрішньо орієнтовані – вони більше живуть для себе, розвивають свої інтереси, але час може втрачатися марно, якщо не вчитися його цінувати.

Більшість людей – суміш цих типів. І саме суперечності між «життям для світу» і «життям для себе» штовхають нас до розвитку.

Психіка людини – це єдине ціле, але всередині нього можна виділити важливі процеси: як ти дієш, як розумієш себе і своє місце в світі. Вчені порівнюють її з фракталом: велика структура повторюється у дрібніших частинах. Так можна простежити, як різні частини твоєї психіки взаємодіють і формують твою унікальність.

Є.І. Головаха та А.А. Кроник кажуть, що важливо розуміти не лише «психологічний простір» людини, а й її «психологічний час» [2]. Це не просто пройдені роки, а й уявлення про майбутнє – тобто твої плани, мрії, цілі. Саме це відчуття часу впливає на те, як ти оцінюєш себе і своє життя.

Для нашого дослідження важливе поняття «реалізованого психологічного часу» – коли людина усвідомлює своє минуле, теперішнє та майбутнє і відчуває свій «внутрішній вік» [2]. Це ніби твій особистий таймер, який допомагає орієнтуватися у власному житті.

В.К. Калін пропонує дивитися на життя як на процес взаємодії зі світом [50]. Він виділяє три рівні:

1. Просто жити і робити звичні речі;
2. Діяти свідомо і цілеспрямовано;
3. Організовувати власне життя, щоб воно мало сенс.

Є.П. Колесников додає, що у житті є «дії, що організовують твоє життя» – це те, що ти робиш свідомо, щоб впливати на свій шлях, свої цілі і стратегії [17].

Навіть якщо частина цього відбувається несвідомо, головне – твоя свідома активність.

Тобто організація життя – це твоя робота над собою: як планувати, розставляти пріоритети, ухвалювати рішення і вибудовувати власні стратегії. Коли ти це робиш, ти стаєш автором свого життя і визначаєш, яким буде твій шлях. Загалом, щоб розуміти життєві стратегії людини, важливо поєднувати: системний підхід, гуманістичну психологію, психологію особистості, ідею психологічного часу та поняття організації життя як свідомої діяльності.

Висновки по першому розділу

1. Життєві стратегії особистості формуються на перетині цінностей, мотивацій, життєвих планів і перспектив. Вони визначають, як особистість орієнтується у світі, приймає рішення та взаємодіє з оточенням.
2. Системний підхід дозволяє розглядати особистість як цілісну структуру, де окремі елементи – плани, стратегії, життєві перспективи – взаємопов'язані і впливають один на одного. Такий підхід допомагає ієрархізувати складові життєвих стратегій та зрозуміти їхню роль у розвитку особистості.
3. Гуманістична психологія підкреслює значення самоактуалізації, усвідомленого вибору та відповідальності за своє життя. Саме внутрішня робота над собою та прагнення реалізувати свій потенціал визначають справжню життєву позицію.
4. Психологічний час і просторові характеристики психіки відіграють ключову роль у розвитку особистості: усвідомлення минулого, теперішнього та майбутнього допомагає молодій людині планувати своє життя та ефективно використовувати наданий час.
5. Організація життя як специфічний вид діяльності передбачає активну участь суб'єкта у формуванні власних стратегій та життєвих цілей. Свідоме управління власним життям стає базою для розвитку життєвих стратегій і самореалізації особистості.
6. Поєднання системного, гуманістичного та особистісного підходів створює комплексну методологічну основу для дослідження життєвих стратегій української молоді та розуміння специфіки її життєвих виборів, мотивації та смислових орієнтирів.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

2.1. Основні етапи дослідження життєвих стратегій української молоді та характеристика вибірки

Ефективність і наукова коректність емпіричного дослідження значною мірою визначаються дотриманням чітко визначених процедур, алгоритмів і базових вимог до організації дослідницького процесу. Під час підготовки теоретико-емпіричного вивчення життєвих стратегій особистості ми спиралися на ключові методичні принципи та нормативні положення сучасної психодіагностики щодо проведення психологічних досліджень [15].

Відповідно до підходу М. С. Корольчука та В. І. Осьодло було здійснено аналіз основних змінних, пов'язаних із процедурою дослідження, а також чинників, здатних впливати на достовірність і якість отриманої психодіагностичної інформації [15]. До таких чинників належать:

1. Послідовність організації та проведення обстеження. Здійснення психодіагностичних вимірювань у стандартизованих, контрольованих умовах є передумовою отримання точних емпіричних результатів і їх коректної інтерпретації. З метою мінімізації спотворень досліджуваних явищ автори рекомендують максимально наближати процедуру обстеження до умов, у яких здійснювалася стандартизація методик та визначалися показники їхньої надійності й валідності [15].

На початковому етапі психодіагностичного дослідження немає потреби детально тлумачити інструкції чи надавати розширені коментарі до запитань. У разі необхідності достатньо повторно, у спокійному темпі, зачитати інструкцію без додаткових пояснень [15].

Для встановлення первинного контакту з досліджуваними доцільно застосовувати методи спостереження та бесіди, а також враховувати індивідуальні

характеристики, зокрема стать, вік, соціально-демографічний статус. У певних випадках перед початком психодіагностики рекомендовано з'ясувати актуальний психофізіологічний стан і самопочуття учасників дослідження.

2. Ситуативна змінна. Будь-яка процедура обстеження неминує супроводжується змінами внутрішніх станів досліджуваних, їхніх емоційних переживань, установок і когнітивних оцінок [15]. Оскільки емпіричне дослідження передбачає оцінювання, формування висновків і постановку психологічного діагнозу, можливим є виникнення емоційних та поведінкових бар'єрів, таких як підвищена тривожність, настороженість або негативне ставлення до самої процедури.

У зв'язку з цим дослідник несе відповідальність за етичне використання результатів, а психодіагностичний процес має ґрунтуватися на принципах взаємної довіри, конфіденційності та психологічної безпеки. Водночас сам факт участі в дослідженні та спрямованість уваги на психічні процеси чинять певний вплив на особистість досліджуваного.

Аналізуючи організаційні аспекти психодіагностичного обстеження, М. С. Корольчук та В. І. Осьодло виокремлюють ситуативну змінну, зумовлену умовами проведення дослідження [15]. Для зниження її впливу емпіричні вимірювання доцільно здійснювати у звичних і природних для респондентів умовах. З урахуванням цієї змінної психологу важливо підтримувати оптимальний рівень мотивації до участі в дослідженні, беручи до уваги індивідуальні та ситуативні чинники впливу [27].

3. Змінна мети дослідження. Під час планування та реалізації емпіричного дослідження принципово важливо чітко визначити його цільову спрямованість — проведення психодіагностики або психодіагностики з подальшим корекційним втручанням. Незалежно від обраного формату, ключовим етичним принципом залишається ненанесення шкоди, недопущення психологічного тиску чи приниження гідності досліджуваних.

4. Змінна тестового психодіагностичного завдання. Науковці зазначають, що рівень складності емпіричних завдань безпосередньо впливає на мотивацію та залученість учасників дослідження [27]. Окрім цього, психодіагностичні завдання

мають відповідати вимогам непрогностичності й нейтральності, а також мінімізувати ймовірність свідомих спроб досліджуваних відповідати очікуванням або припущенням експериментатора [27].

5. Змінна особистості досліджуваного. У процесі організації та реалізації емпіричного дослідження важливо враховувати, що учасник виступає водночас і об'єктом наукового аналізу, оскільки психолог прагне пізнати та пояснити особливості його психіки, і активним суб'єктом взаємодії в межах дослідницької ситуації.

Ставлення досліджуваного до умов обстеження, самої процедури, а також до виконання психодіагностичних завдань істотно впливає на інформативність і достовірність отриманих результатів. У зв'язку з цим однією з ключових передумов якісного емпіричного дослідження є формування ситуації психологічної залученості респондента до процесу діагностики та налагодження продуктивної міжособистісної взаємодії між ним і психологом.

За М. С. Корольчуком та В. І. Осьодло, усіх досліджуваних умовно можна класифікувати на три групи [15]:

1. осіб, які очікують позитивних особистісних змін за підсумками дослідження;
2. респондентів із вираженою пізнавальною зацікавленістю, спрямованою на отримання нової та цікавої інформації;
3. осіб із підвищеною потребою в інтенсивних емоційних переживаннях, які пов'язують участь у психологічному обстеженні з очікуванням сильних вражень, емоційного піднесення або загострення почуттів.

Теоретико-емпіричне вивчення життєвих стратегій української молоді було організоване у вигляді трьох взаємопов'язаних етапів психологічного дослідження: підготовчого, етапу безпосереднього проведення емпіричного дослідження та етапу аналізу й інтерпретації отриманих результатів.

Підготовчий етап передбачав визначення проблемного поля дослідження, добір експериментальної бази, обґрунтування вибірки учасників, а також відбір валідних і надійних психодіагностичних методик. Саме цей етап відіграє провідну роль у забезпеченні логічної впорядкованості та наукової коректності

психологічного дослідження [17]. Як зазначається в наукових джерелах, успіх дослідницької роботи значною мірою залежить від її ретельної організації, продуманого планування та послідовної реалізації [17]. Планування емпіричного дослідження є центральною ланкою всієї дослідницької процедури, оскільки саме на цьому етапі виокремлюються зовнішні змінні, здатні впливати на залежну змінну, а також забезпечуються показники внутрішньої та зовнішньої валідності емпіричних результатів [17].

У межах підготовчого етапу було здійснено добір і теоретичний аналіз науково-методологічних засад дослідження життєвих стратегій. Адекватна методологія розглядалася як інтегративна основа, що поєднує наявні наукові знання про об'єкт і предмет дослідження та забезпечує комплексне використання досягнень сучасної психологічної науки [14].

Відповідно до усталених уявлень про функції методології в психологічному дослідженні, вона застосовувалася на таких ключових етапах наукової роботи:

- при формулюванні дослідницької проблеми;
- під час визначення предмета дослідження;
- у процесі теоретичного аналізу проблеми життєвих стратегій особистості;
- на етапі осмислення й інтерпретації емпіричних результатів.

Етап проведення експериментального дослідження був спрямований насамперед на збирання емпіричних даних. Під час формування вибірки враховувалася добровільність участі досліджуваних, а основним мотивом їх залучення виступав інтерес до особливостей власних життєвих стратегій.

Емпіричне дослідження здійснювалося в умовах навчального процесу. Перед початком психодіагностичних процедур зі студентами проводилася вступна бесіда з метою встановлення психологічного контакту та акцентування значущості дослідження як для самих учасників, так і для розвитку психологічної науки загалом.

Під час здійснення психодіагностичного обстеження для всіх учасників дослідження було встановлено єдині, стандартизовані вимоги, що передбачали однакові умови проведення процедури та уніфікований алгоритм обробки результатів. Усі інструкції надавалися у письмовій формі без додаткових

індивідуальних пояснень чи персоналізованих коментарів. У ході тестування здійснювався постійний контроль і своєчасне усунення чинників, здатних вплинути на емоційний стан або поведінкові реакції досліджуваних.

Завдяки такій організації діагностичного процесу було забезпечено максимально можливе вирівнювання ситуаційних умов для всіх учасників. Це дало змогу уникнути створення нерівних стартових позицій між досліджуваними та мінімізувати похибки психологічного вимірювання.

До участі в емпіричній частині дослідження було залучено 60 студентів віком від 19 до 23 років. Кількісний і якісний склад вибірки забезпечив можливість фіксації психологічних особливостей життєвих стратегій, а також індивідуально-типологічних і соціально значущих характеристик учасників дослідження.

Етап обробки, аналізу та інтерпретації результатів основним завданням мав здійснення статистичного опрацювання та психологічного осмислення отриманих емпіричних даних. У межах цього етапу було проведено кореляційний аналіз, що дозволило встановити напрямки та інтенсивність взаємозв'язків між показниками, які характеризують життєві стратегії молоді.

На завершальному аналітичному етапі були сформульовані часткові й узагальнені висновки дослідження.

Отже, емпіричне дослідження структурних компонентів життєвих стратегій української молоді здійснювалося відповідно до базових вимог психодіагностичної науки та з урахуванням ключових чинників, що впливають на якість діагностичної інформації, а саме: дотримання послідовності проведення обстеження, впливу ситуативної змінної, чіткого визначення мети дослідження, особливостей тестових психодіагностичних завдань і індивідуальних характеристик досліджуваних.

Дослідницька робота реалізовувалася упродовж трьох взаємопов'язаних етапів, кожен з яких мав власну функціональну спрямованість. Підготовчий етап включав формулювання наукової проблеми, добір експериментальної бази, обґрунтування вибірки респондентів і відбір валідних та надійних психодіагностичних методик. Етап емпіричного дослідження був орієнтований на безпосередній збір фактичних даних. Завершальний етап передбачав статистичну

та психологічну інтерпретацію результатів діагностики. Таким чином, отримання теоретико-емпіричних даних щодо особливостей життєвих стратегій української молоді здійснювалося послідовно та системно, з дотриманням логіки авторської дослідницької концепції.

Особливе значення у процесі формування життєвої стратегії особистості має період пізньої юності, який збігається зі студентськими роками [33]. Студентство є специфічною соціально-демографічною спільнотою, у межах якої проявляються ключові риси різних соціальних груп і прошарків. Представники цієї групи зосереджені на накопиченні знань та досвіду, необхідних для подальшої професійної реалізації, володіють певним соціальним статусом і роллю, активно включені в різноманітні форми життєдіяльності та набувають досвіду самостійного конструювання й реалізації власних життєвих стратегій. Визначальним підґрунтям такого конструювання виступають ціннісні орієнтації.

Вивчення життєвих стратегій сучасного студентства дає змогу оцінити рівень його адаптації до нових соціальних реалій та визначити інноваційний потенціал молоді. Як зазначає Б. Г. Ананьєв, характер і спрямованість сформованого ціннісного потенціалу значною мірою зумовлюють перспективи розвитку суспільства в цілому [4]. З позицій загальнопсихологічного підходу студентський вік є періодом, коли основні структурні компоненти особистості вже сформовані, що дозволяє розглядати цю вибірку як репрезентативну для наукового аналізу.

Студентство вважається найбільш динамічною та адаптивною частиною молодіжної спільноти. Саме студентські роки характеризуються інтенсивним становленням системи ціннісних орієнтацій і життєвих стратегій, що справляє визначальний вплив на формування характеру та особистості загалом [22]. У цей період молоді люди прагнуть окреслити провідні життєві цілі, ідеали й смисли, які визначають напрям їхньої активності та вибір засобів реалізації життєвих планів. Водночас сучасні соціальні умови змушують юнаків і дівчат самостійно вибудовувати власну систему цінностей, що нерідко зумовлює фрагментарність, випадковість і стихійність процесу інтеріоризації ціннісних орієнтацій.

У процесі засвоєння наукових знань і формування професійних умінь у студентів поступово вибудовуються життєві цілі, окреслюються способи їх досягнення, формується система ціннісних орієнтацій, спираючись на яку молодь прогнозує власне майбутнє та конструює індивідуальну життєву стратегію. Студентство при цьому виступає відносно самостійним елементом сучасної соціальної структури, що об'єднує молодих людей на етапі пізньої юності, які здобувають первинну професійну освіту у спеціалізованих освітніх інституціях.

Характерною ознакою цієї соціальної групи є її функціонування в межах інституціоналізованої освітньої системи та порівняльна автономність у виборі форм життєдіяльності як у навчальний, так і в позанавчальний час. Вікові рамки студентства визначаються ступенем включеності молодих людей у соціально-професійну структуру суспільства. Основним призначенням студентства як окремої соціальної спільноти є професійна соціалізація та підготовка молоді до ефективного виконання різноманітних професійних ролей. На відміну від інших категорій молоді, діяльність студентів спрямована насамперед на систематичне накопичення, осмислення та засвоєння наукових знань.

Однією з ключових умов успішної майбутньої самореалізації студента є сформована, внутрішньо узгоджена система смисложиттєвих орієнтацій, яка слугує основою для вибудовування цілісних у змістовому та часовому вимірах життєвих цілей, планів і стратегій [14]. За переконанням С. М. Гончар, дослідження смисложиттєвих орієнтацій студентів та їх динаміки впродовж навчання у закладі вищої освіти дозволяє виявити додаткові ресурси підвищення ефективності особистісного й професійного самовизначення молоді [14]. Аналіз смисложиттєвих орієнтацій також дає змогу оцінити здатність особистості впорядковувати свої взаємини зі світом і підпорядковувати власну життєдіяльність стійкій системі цінностей, а не ситуативним імпульсам чи зовнішнім стимулам.

У дослідженні О. В. Мамічевої, присвяченому аналізу чинників професійної успішності студентів різних спеціальностей, встановлено, що для магістрів за напрямом «Психологія» найбільш значущими виявилися такі показники, як академічна успішність із психологічних дисциплін, рівень педагогічної культури,

схильність до обраної професії та розвинені комунікативні здібності [28]. Саме ці характеристики, на думку дослідниці, займають провідне місце у структурі професійної готовності майбутніх фахівців. Другу позицію за значущістю посіли показники розвитку педагогічних здібностей та рівень емпатії.

Інші характеристики — успішність педагогічної діяльності, організаційні схильності, задоволеність професією, розвиток психологічних здібностей, професійна мова, психологічне бачення особистості та здатність до психологічного прогнозування — були віднесені до третього рівня значущості. Водночас авторка наголошує, що кількісні відмінності кореляційних коефіцієнтів у цій групі є незначними, що дозволяє розглядати всі зазначені показники як рівноцінні для професійного становлення майбутніх викладачів [28].

Сучасні соціальні реалії зумовлюють суттєві зміни у системі ціннісних орієнтацій студентської молоді, яка лежить в основі стратегічного планування життєвого шляху. Студентство дедалі більше диференціюється за мотивами здобуття вищої освіти та моделями входження на ринок праці. Для значної частини студентів вища освіта має інструментальний характер і розглядається як засіб реалізації особистісного потенціалу в майбутній професійній кар'єрі.

Водночас існує група молоді, для якої вступ до закладу вищої освіти зумовлений переважно непрофесійними мотивами, зокрема прагненням відтермінувати початок трудової діяльності або отримати соціальні пільги. Подальша диференціація студентів у процесі навчання значною мірою визначається рівнем їхньої особистісної активності в оволодінні професією та обраними стратегіями виходу на ринок праці.

Отже, в умовах сучасного суспільства навчання у закладі вищої освіти набуває дедалі більшої значущості як провідний чинник самовизначення особистості.

Формування адекватної життєвої перспективи значною мірою залежить від рівня особистісної активності, що проявляється в різних сферах життєдіяльності.

Активність виступає як потреба в діяльності, визначаючи цілі, напрями та мотиви поведінки, а також слугує джерелом актуалізації прихованих потенцій особистості. Вона має важливе значення у процесі самоконструювання та

свідомого вибудовування власного життя. До ключових складових активності належать ініціативність, відповідальність і самостійність. Ініціатива, як форма вільної активності суб'єкта, реалізується в інтелектуальній і практичній діяльності та передбачає постійну спрямованість думки на постановку цілей і планування.

Таким чином, активність і ініціативність перебувають у тісному взаємозв'язку, а ініціатива постає як творчий початок у структурі особистості.

2.2. Результати емпіричного дослідження життєвих стратегій української молоді

Життєві стратегії сучасної української молоді характеризуються впорядкованою та ієрархічною будовою, яка включає низку базових компонентів. До ключових структурних складових належать особливості локусу контролю, загальна спрямованість життєдіяльності, а також рівень мотивації досягнення успіху.

Аналіз ступеня сформованості суб'єктивного локусу контролю в досліджуваній вибірці дозволяє виокремити низку характерних закономірностей, що відображені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Особливості локусу контролю студентів різних спеціальностей

Показник		Спеціальність		Критерій Фішера	
		Психологія	Менеджмент	F	p
Екстернальність	M	10,620	10,650	0,006	0,952
	σ	3,535	3,179		
	m	0,311	0,341		
Інтернальність	M	12,315	12,3868	0,026	0,8768
	σ	3,541	3,223		
	m	0,311	0,345		

Таблиця 2.1 відображає порівняльний аналіз показників локусу контролю у студентів різних спеціальностей — психології та менеджменту — за двома

ключовими шкалами: екстернальністю та інтернальністю. Для перевірки наявності статистично значущих відмінностей між групами було використано критерій Фішера, що дозволяє оцінити достовірність міжгрупових розбіжностей.

За шкалою екстернальності середні значення у студентів спеціальності «Психологія» становлять $M = 10,620$, тоді як у студентів «Менеджменту» — $M = 10,650$. Отримані середні показники практично не відрізняються між собою, що підтверджується дуже низьким значенням критерію Фішера ($F = 0,006$) та високим рівнем значущості ($p = 0,952$). Показники стандартного відхилення ($\sigma = 3,535$ у психологів і $\sigma = 3,179$ у менеджерів) свідчать про помірну варіативність результатів у межах кожної групи, тоді як стандартна помилка середнього (m) є незначною, що вказує на достатню надійність середніх значень.

Аналогічна тенденція спостерігається і за шкалою інтернальності. Середній показник у студентів-психологів дорівнює $M = 12,315$, а у студентів-менеджерів — $M = 12,3868$. Різниця між середніми значеннями є мінімальною та статистично незначущою, про що свідчать результати критерію Фішера ($F = 0,026$; $p = 0,8768$).

Значення стандартного відхилення ($\sigma = 3,541$ та $\sigma = 3,223$ відповідно) також демонструють близький рівень розсіювання показників у двох групах.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що спеціальність навчання не виступає диференціувальним чинником формування локусу контролю на даному етапі професійного становлення студентів. Відсутність статистично значущих відмінностей між студентами психологічного та управлінського профілю свідчить про подібні уявлення щодо відповідальності за події власного життя, успіхи та невдачі.

Перевага показників інтернальності над екстернальністю в обох групах вказує на схильність студентської молоді до внутрішнього контролю, тобто орієнтацію на власні зусилля, здібності та особисту відповідальність як основні чинники життєвих досягнень. Така тенденція є психологічно сприятливою, оскільки інтернальний локус контролю зазвичай пов'язується з вищим рівнем самостійності, відповідальності, цілеспрямованості та активності у вибудовуванні життєвих стратегій.

Водночас наявність певного рівня екстернальності може відображати об'єктивні соціальні умови сучасного життя студентської молоді, зокрема залежність від зовнішніх обставин, інституційних вимог та соціально-економічних факторів. Помірне поєднання інтернальних і екстернальних тенденцій може свідчити про адаптивний характер локусу контролю, що дозволяє молоді гнучко реагувати на змінні життєві ситуації.

Таким чином, результати, представлені в таблиці 2.1, підтверджують відносну однорідність досліджуваних груп за показниками локусу контролю та вказують на його важливу роль як складової життєвої стратегії студентів незалежно від обраної спеціальності.

Таблиця 2.2

Особливості спрямованості студентів різних спеціальностей

Показник		Спеціальність		Критерій Фішера	
		Психологія	Менеджмент	F	p
Спрямованість на завдання	M	32,9502	35,026	13,921	0,000
	σ	4,3168	6,513		
	m	0,4835	0,44951		
Спрямованість на себе	M	31,579	29,590	3,816	0,051
	σ	8,267	4,913		
	m	0,727	0,551		
Спрямованість на взаємодію	M	29,840	27,677	5,420	0,023
	σ	7,204	5,2868		
	m	0,6324	0,593		

Таблиця 2.2 репрезентує порівняльний аналіз особливостей спрямованості студентів різних спеціальностей — психології та менеджменту — за трьома базовими типами: спрямованістю на завдання, на себе та на взаємодію. Для виявлення міжгрупових відмінностей застосовано критерій Фішера, що дозволяє оцінити статистичну значущість зафіксованих розбіжностей.

За показником спрямованості на завдання середній бал у студентів спеціальності «Психологія» становить $M = 32,95$, тоді як у студентів «Менеджменту» — $M = 35,03$. Виявлена різниця є статистично значущою, що

підтверджується високим значенням критерію Фішера ($F = 13,921$) та рівнем значущості $p = 0,000$. Це свідчить про суттєві міжгрупові відмінності за даним показником. Водночас стандартне відхилення в групі менеджерів ($\sigma = 6,513$) є вищим, ніж у психологів ($\sigma = 4,317$), що вказує на більшу варіативність індивідуальних результатів серед студентів управлінського профілю.

Аналіз спрямованості на себе демонструє дещо вищі середні значення у студентів-психологів ($M = 31,58$) порівняно зі студентами-менеджерами ($M = 29,59$). Проте зафіксована різниця перебуває на межі статистичної значущості ($F = 3,816$; $p = 0,051$), що дозволяє говорити лише про тенденцію до відмінностей без достатніх підстав для однозначних висновків. Вищі показники стандартного відхилення у студентів-психологів ($\sigma = 8,267$) свідчать про значну неоднорідність цієї групи щодо орієнтації на власні потреби та переживання.

За шкалою спрямованості на взаємодію середні значення також вищі у студентів-психологів ($M = 29,84$) порівняно зі студентами спеціальності «Менеджмент» ($M = 27,68$). Різниця між групами є статистично значущою ($F = 5,420$; $p = 0,023$).

Це вказує на більш виражену орієнтацію на міжособистісні стосунки, співпрацю та соціальну взаємодію у студентів психологічного напрямку.

Отримані результати свідчать про наявність професійно зумовлених відмінностей у структурі спрямованості студентів, що формується в процесі навчання та професійної соціалізації. Підвищена спрямованість на завдання у студентів-менеджерів може бути обумовлена специфікою обраної спеціальності, яка орієнтована на досягнення конкретних результатів, ефективність, планування та реалізацію поставлених цілей. Така спрямованість є важливою передумовою формування управлінської компетентності та відповідальності за результат діяльності.

Водночас студенти-психологи демонструють більш виражену спрямованість на взаємодію, що логічно узгоджується з гуманістичною спрямованістю психологічної освіти, орієнтованої на міжособистісне спілкування, емпатію, співпереживання та розуміння інших людей. Високі показники за даною шкалою можуть розглядатися як психологічний ресурс майбутньої професійної

діяльності психолога, де ефективна комунікація та встановлення довірчих стосунків є ключовими.

Тенденція до більшої спрямованості на себе у студентів-психологів, хоча й не досягає статистичної значущості, може відображати підвищений рівень рефлексивності, самоспостереження та інтересу до власного внутрішнього світу.

Це є характерною особливістю професійного становлення майбутніх психологів і водночас може виступати фактором як особистісного зростання, так і потенційних внутрішніх суперечностей.

Узагальнюючи, можна зазначити, що структура спрямованості студентів різних спеціальностей має специфічні акценти: для майбутніх менеджерів провідною є орієнтація на завдання та результат, тоді як для студентів-психологів — орієнтація на міжособистісну взаємодію та внутрішній світ. Виявлені особливості суттєво впливають на формування життєвих стратегій молоді та можуть визначати стиль професійної діяльності у майбутньому.

Таблиця 2.3

Особливості мотивів досягнення студентів різних спеціальностей

Показник		Спеціальність		Критерій Фішера	
		Психологія	Менеджмент	F	p
Пізнавальний мотив	M	4,8457	4,618	0,3813	0,540
	σ	2,503	2,577		
	m	0,222	0,3013		
Змагальний мотив	M	1,762	2,961	18,259	0,000
	σ	1,795	2,120		
	m	0,160	0,250		
Мотив досягнення успіху	M	3,142	4,029	5,315	0,024
	σ	2,476	2,889		
	m	0,220	0,340		
Внутрішній мотив потенціалу	M	3,204	2,892	0,821	0,369
	σ	2,430	2,198		
	m	0,216	0,259		
Мотив означення результатів	M	4,266	3,070	16,208	0,000
	σ	1,924	2,203		

	m	0,171	0,260		
Мотив складності завдань	M	2,173	2,495	1,196	0,278
	σ	1,894	2,220		
	m	0,169	0,262		
Сума	M	19,382	20,057	0,284	0,598
	σ	7,984	9,805		
	m	0,705	1,149		

Таблиця 2.3 відображає порівняльні особливості мотивів досягнення у студентів різних спеціальностей — психології та менеджменту. Аналіз здійснено за низкою мотиваційних показників із використанням критерію Фішера, що дозволило виявити як спільні риси, так і статистично значущі міжгрупові відмінності.

За показником пізнавального мотиву середні значення у студентів-психологів ($M = 4,85$) дещо перевищують аналогічні показники у студентів-менеджерів ($M = 4,62$). Однак отримана різниця не є статистично значущою ($F = 0,3813$; $p = 0,540$), що свідчить про приблизно однаковий рівень орієнтації обох груп на пізнання, засвоєння нових знань та інтелектуальний розвиток.

Найбільш виразні відмінності зафіксовано за змагальним мотивом.

Студенти спеціальності «Менеджмент» демонструють істотно вищі середні значення ($M = 2,96$) порівняно зі студентами-психологами ($M = 1,76$). Ця різниця є статистично значущою ($F = 18,259$; $p = 0,000$), що вказує на домінування конкурентної орієнтації, прагнення перевершити інших та досягати кращих результатів у навчальній та професійній діяльності у майбутніх менеджерів.

За шкалою мотиву досягнення успіху також виявлено статистично значущі міжгрупові відмінності ($F = 5,315$; $p = 0,024$). Студенти-менеджери мають вищі середні показники ($M = 4,03$) у порівнянні зі студентами-психологами ($M = 3,14$), що свідчить про сильнішу орієнтацію на результат, успіх і визнання досягнень у групі управлінського профілю.

Аналіз внутрішнього мотиву потенціалу показує дещо вищі значення у студентів-психологів ($M = 3,20$) порівняно зі студентами-менеджерами ($M = 2,89$), проте ці відмінності не є статистично значущими ($F = 0,821$; $p = 0,369$). Це дозволяє

стверджувати, що обидві групи приблизно однаковою мірою орієнтовані на саморозвиток і реалізацію власних можливостей.

За показником мотиву означення результатів середні значення суттєво вищі у студентів-психологів ($M = 4,27$) порівняно зі студентами спеціальності «Менеджмент» ($M = 3,07$). Виявлена різниця є статистично значущою ($F = 16,208$; $p = 0,000$), що свідчить про більшу схильність майбутніх психологів до усвідомлення, осмислення та оцінювання результатів власної діяльності.

Показник мотиву складності завдань в обох групах має близькі значення ($M = 2,17$ у психологів та $M = 2,50$ у менеджерів), а міжгрупові відмінності не досягають рівня статистичної значущості ($F = 1,196$; $p = 0,278$). Це вказує на подібний рівень готовності приймати складні завдання та долати труднощі в процесі діяльності.

Інтегральний показник — загальна сума мотивів досягнення — також не виявляє суттєвих міжгрупових відмінностей ($F = 0,284$; $p = 0,598$), що дозволяє говорити про порівнюваний загальний рівень мотивації досягнення у студентів обох спеціальностей.

Отримані результати свідчать про те, що структура мотивів досягнення студентів має чітко виражену професійну специфіку, тоді як загальний рівень мотивації залишається відносно однаковим.

Для студентів спеціальності «Менеджмент» характерною є орієнтація на конкуренцію та досягнення успіху, що відповідає вимогам майбутньої управлінської діяльності, де важливими є результативність, суперництво та прагнення лідерства.

Натомість студенти-психологи більшою мірою зосереджені на смисловому осмисленні результатів власної діяльності та внутрішніх мотиваційних ресурсах. Така особливість може виступати психологічною передумовою розвитку рефлексивності, професійної відповідальності та гуманістичної спрямованості майбутніх фахівців у галузі психології.

Таким чином, виявлені відмінності у мотиваційній сфері відображають різні стратегії досягнення, які формуються у процесі професійної підготовки та можуть суттєво впливати на подальше професійне становлення й реалізацію студентської

молоді. За необхідності можу підготувати узагальнюючий висновок до розділу або інтегрувати результати з показниками локусу контролю та спрямованості.

Таблиця 2.3 відображає порівняльні особливості мотивів досягнення у студентів різних спеціальностей — психології та менеджменту. Аналіз здійснено за низкою мотиваційних показників із використанням критерію Фішера, що дозволило виявити як спільні риси, так і статистично значущі міжгрупові відмінності.

За показником пізнавального мотиву середні значення у студентів-психологів ($M = 4,85$) дещо перевищують аналогічні показники у студентів-менеджерів ($M = 4,62$). Однак отримана різниця не є статистично значущою ($F = 0,3813$; $p = 0,540$), що свідчить про приблизно однаковий рівень орієнтації обох груп на пізнання, засвоєння нових знань та інтелектуальний розвиток.

Найбільш виразні відмінності зафіксовано за змагальним мотивом.

Студенти спеціальності «Менеджмент» демонструють істотно вищі середні значення ($M = 2,96$) порівняно зі студентами-психологами ($M = 1,76$). Ця різниця є статистично значущою ($F = 18,259$; $p = 0,000$), що вказує на домінування конкурентної орієнтації, прагнення перевершити інших та досягати кращих результатів у навчальній та професійній діяльності у майбутніх менеджерів.

За шкалою мотиву досягнення успіху також виявлено статистично значущі міжгрупові відмінності ($F = 5,315$; $p = 0,024$).

Студенти-менеджери мають вищі середні показники ($M = 4,03$) у порівнянні зі студентами-психологами ($M = 3,14$), що свідчить про сильнішу орієнтацію на результат, успіх і визнання досягнень у групі управлінського профілю.

Аналіз внутрішнього мотиву потенціалу показує дещо вищі значення у студентів-психологів ($M = 3,20$) порівняно зі студентами-менеджерами ($M = 2,89$), проте ці відмінності не є статистично значущими ($F = 0,821$; $p = 0,369$). Це дозволяє стверджувати, що обидві групи приблизно однаковою мірою орієнтовані на саморозвиток і реалізацію власних можливостей.

За показником мотиву означення результатів середні значення суттєво вищі у студентів-психологів ($M = 4,27$) порівняно зі студентами спеціальності «Менеджмент» ($M = 3,07$). Виявлена різниця є статистично значущою ($F = 16,208$;

$p = 0,000$), що свідчить про більшу схильність майбутніх психологів до усвідомлення, осмислення та оцінювання результатів власної діяльності.

Показник мотиву складності завдань в обох групах має близькі значення ($M = 2,17$ у психологів та $M = 2,50$ у менеджерів), а міжгрупові відмінності не досягають рівня статистичної значущості ($F = 1,196$; $p = 0,278$). Це вказує на подібний рівень готовності приймати складні завдання та долати труднощі в процесі діяльності.

Інтегральний показник — загальна сума мотивів досягнення — також не виявляє суттєвих міжгрупових відмінностей ($F = 0,284$; $p = 0,598$), що дозволяє говорити про порівнюваний загальний рівень мотивації досягнення у студентів обох спеціальностей.

Отримані результати свідчать про те, що структура мотивів досягнення студентів має чітко виражену професійну специфіку, тоді як загальний рівень мотивації залишається відносно однаковим.

Для студентів спеціальності «Менеджмент» характерною є орієнтація на конкуренцію та досягнення успіху, що відповідає вимогам майбутньої управлінської діяльності, де важливими є результативність, суперництво та прагнення лідерства.

Натомість студенти-психологи більшою мірою зосереджені на смисловому осмисленні результатів власної діяльності та внутрішніх мотиваційних ресурсах.

Така особливість може виступати психологічною передумовою розвитку рефлексивності, професійної відповідальності та гуманістичної спрямованості майбутніх фахівців у галузі психології.

Таким чином, виявлені відмінності у мотиваційній сфері відображають різні стратегії досягнення, які формуються у процесі професійної підготовки та можуть суттєво впливати на подальше професійне становлення й реалізацію студентської молоді. За необхідності можна підготувати узагальнюючий висновок до розділу або інтегрувати результати з показниками локусу контролю та спрямованості.

Таблиця 3.4

Особливості мотивів ставлення студентів різних спеціальностей

Показник		Спеціальність		Критерій Фішера	
		Психологія	Менеджмент	F	p
Мотив ініціації	M	3,653	3,632	0,006	0,9542
	σ	2,346	2,471		
	m	0,208	0,291		
Мотив самооцінки вольового зусилля	M	3,126	3,331	0,424	0,519
	σ	2,086	2,269		
	m	0,186	0,267		
Мотив самомотивації	M	6,018	5,000	8,466	0,006
	σ	2,367	2,417		
	m	0,210	0,285		
Мотив самооцінки особистісного потенціалу	M	4,250	3,043	13,203	0,000
	σ	2,221	2,356		
	m	0,197	0,277		
Мотив особистісного осмислення роботи	M	3,405	2,769	3,474	0,066
	σ	2,447	2,114		
	m	0,217	0,249		
Мотив особистісного очікування	M	3,025	2,591	1,821	0,181
	σ	2,281	2,049		
	m	0,203	0,242		
Сума	M	23,467	20,358	5,353	0,024
	σ	9,362	8,844		
	m	0,826	1,037		

Таблиця 3.4 демонструє порівняльні характеристики мотивів ставлення у студентів різних спеціальностей — психології та менеджменту. Дані представлені за кількома мотиваційними показниками, а також проаналізовані за допомогою критерію Фішера для виявлення статистично значущих відмінностей.

1. Мотив ініціації: середні значення майже однакові для студентів обох спеціальностей ($M = 3,65$ для психологів і $M = 3,63$ для менеджерів). Різниця не є статистично значущою ($F = 0,006$; $p = 0,9542$), що свідчить про приблизно

однакову схильність до початку дій та активного втручання в події серед студентів обох груп.

2. Мотив самооцінки вольового зусилля також не показує значущих міжгрупових відмінностей ($F = 0,424$; $p = 0,519$), що говорить про подібний рівень оцінки власної витривалості та здатності до самоконтролю в обох групах.
3. Мотив самомотивації виявив статистично значущу різницю ($F = 8,466$; $p = 0,006$). Студенти-психологи демонструють вищі середні показники ($M = 6,018$) у порівнянні зі студентами-менеджерами ($M = 5,000$), що свідчить про більшу здатність до самостимулювання та активного залучення внутрішніх ресурсів у процесі діяльності.
4. Мотив самооцінки особистісного потенціалу також показав статистично значущі відмінності ($F = 13,203$; $p = 0,000$). Студенти-психологи мають вищі середні значення ($M = 4,25$ проти $M = 3,043$ у менеджерів), що свідчить про більшу усвідомленість власних ресурсів та можливостей для реалізації життєвих та професійних цілей.
5. Мотив особистісного осмислення роботи показує тенденцію до відмінності ($F = 3,474$; $p = 0,066$), але статистично значущою не є. Психологи дещо вище оцінюють усвідомлення цінності своєї діяльності ($M = 3,405$ проти $M = 2,769$ у менеджерів).
6. Мотив особистісного очікування також не демонструє значущих відмінностей ($F = 1,821$; $p = 0,181$). Середні показники студентів-психологів ($M = 3,025$) трохи вищі за менеджерів ($M = 2,591$), проте різниця не є суттєвою.
7. Сумарний показник мотивів ставлення показав статистично значущу різницю ($F = 5,353$; $p = 0,024$). Студенти-психологи мають вищий інтегральний рівень мотивів ставлення ($M = 23,467$) порівняно з менеджерами ($M = 20,358$), що свідчить про більш виражену внутрішню орієнтацію, самоусвідомлення та мотивацію до особистісного розвитку у групі психологів.

Загальний аналіз свідчить, що студенти-психологи більш схильні до рефлексивного та усвідомленого ставлення до власної діяльності, проявляють високий рівень самомотивації та самооцінки власного потенціалу. Це

узгоджується з професійною специфікою психологів, для яких важливим є усвідомлення власних внутрішніх ресурсів та здатність до саморегуляції.

Студенти-менеджери демонструють менше виражені мотиви самообілізації та оцінки власного потенціалу, що може бути пов'язано з більш прагматичною, орієнтованою на зовнішні результати мотивацією, характерною для майбутніх управлінських спеціалістів.

Таким чином, відмінності у мотиваційній сфері відображають професійно зумовлену специфіку особистісної ставленнєвої орієнтації студентів, що може впливати на особливості їх навчальної діяльності та стратегій особистісного розвитку.

Узагальнений порівняльний аналіз даних усіх чотирьох таблиць (локус контролю, спрямованість, мотиви досягнення та мотиви ставлення) дозволяє сформулювати комплексне уявлення про життєві стратегії студентів різних спеціальностей (психологія та менеджмент):

1. Лocus контролю (Таблиця 2.1)

- Екстернальність: Студенти обох спеціальностей демонструють приблизно однаковий рівень зовнішнього локусу контролю ($M \approx 10,6$), що свідчить про подібну сприйнятливості до зовнішніх впливів та випадковостей.
- Інтернальність: Рівень внутрішнього локусу контролю також незначно відрізняється між групами ($M \approx 12,3-12,4$). Це вказує на схильність студентів до усвідомлення відповідальності за власні дії та результати, незалежно від спеціальності.

У студентів обох спеціальностей проявляється баланс між внутрішнім та зовнішнім контролем, що є позитивним для формування життєвих стратегій: вони усвідомлюють можливості впливу на власне життя, одночасно враховуючи зовнішні обставини.

2. Спрямованість (Таблиця 2.2)

- Спрямованість на завдання: Вищий середній рівень у студентів-менеджерів ($M = 35,03$) порівняно з психологами ($M = 32,95$), різниця статистично значуща ($p < 0,001$). Це свідчить про орієнтацію менеджерів на досягнення конкретних результатів та ефективність у практичній діяльності.

- Спрямованість на себе: Студенти-психологи мають дещо вищі показники ($M = 31,58$ проти $29,59$; $p \approx 0,051$), що відображає більшу рефлексивність і увагу до власного розвитку.

- Спрямованість на взаємодію: Психологи також демонструють більш високий рівень ($M = 29,84$ проти $27,68$; $p = 0,023$), що свідчить про зацікавленість у міжособистісних контактах та комунікації.

Менеджери орієнтовані на результат і практичну ефективність, тоді як психологи проявляють більш виражену внутрішню спрямованість та соціальну взаємодію, що відображає професійну специфіку обох груп.

3. Мотиви досягнення (Таблиця 2.3)

- Пізнавальний мотив: Відмінності між групами незначні, обидві демонструють середню зацікавленість у нових знаннях.

- Змагальний мотив: Менеджери значно вищі ($M = 2,96$ проти $1,76$; $p < 0,001$), що вказує на прагнення до конкуренції та досягнення соціально визнаних результатів.

- Мотив досягнення успіху: Менеджери також демонструють більш високі показники ($M = 4,03$ проти $3,14$; $p = 0,024$).

- Мотив означення результатів: Студенти-менеджери перевищують психологів ($M = 3,07$ проти $4,27$; $p < 0,001$), що підтверджує орієнтацію на зовнішнє визнання та конкретні результати.

Менеджери більше мотивовані до конкуренції, успіху та визнання, а психологи — орієнтовані на пізнання, саморозвиток та внутрішні критерії оцінки діяльності.

4. Мотиви ставлення (Таблиця 3.4)

- Мотив самообілізації та самооцінки особистісного потенціалу: Студенти-психологи демонструють значно вищі показники ($p < 0,01$), що свідчить про їхню здатність до внутрішньої активізації та усвідомлення власних ресурсів.

- Сумарний показник мотивів ставлення: Психологи значно перевищують менеджерів ($M = 23,47$ проти $20,36$; $p = 0,024$), що вказує на більш високий рівень рефлексії, внутрішньої мотивації та особистісного саморозвитку.

Психологи більш усвідомлено ставляться до себе та своєї діяльності, вони демонструють високий рівень внутрішньої мотивації та саморегуляції. Менеджери

менше рефлексують над власним потенціалом, орієнтуючись на зовнішні результати.

Отже, щодо життєвих стратегій студентів

1. Студенти-психологи:

- Більш орієнтовані на внутрішні цінності, саморозвиток і усвідомлення власного потенціалу.
- Виявляють високу активність у міжособистісних взаємодіях.
- Рефлексивні та здатні до самообілізації, що сприяє формуванню стратегій розвитку та самореалізації, заснованих на внутрішніх мотивах та цінностях.

2. Студенти-менеджери:

- Орієнтовані на зовнішні результати, конкуренцію та ефективність, що характерно для майбутніх управлінських професій.
- Виявляють вищу спрямованість на досягнення завдань і зовнішнє визнання.
- Менш виражена внутрішня рефлексія та самообілізація, що вказує на стратегічний фокус на практичні результати та конкретні успіхи.

Життєві стратегії студентів-психологів внутрішньо зорієнтовані та рефлексивні, тоді як студенти-менеджери зовнішньо орієнтовані та прагматичні, орієнтовані на досягнення конкретних результатів і соціальний успіх. Обидві групи мають характерні профілі, які відповідають їхнім майбутнім професійним ролям, а також визначають способи саморозвитку та формування життєвих стратегій.

2.3. Методичні рекомендації з формування життєвих стратегій української молоді

1. Формування усвідомленої системи ціннісних орієнтацій

1. Заохочувати молодь до усвідомлення власних цінностей, їх ієрархії та впливу на життєві рішення.
2. Використовувати вправи на саморефлексію: ведення щоденників, створення «карти цінностей», обговорення життєвих пріоритетів у групі.

3. Інтегрувати у навчальний процес завдання, що допомагають студентам визначати внутрішні та зовнішні мотиваційні пріоритети.
4. Підкреслювати значення цінностей у професійному та соціальному самовизначенні, формуючи усвідомлення довгострокових життєвих цілей.

2. Розвиток внутрішнього локусу контролю

1. Проводити тренінги та практикуми з розвитку відповідальності за власні дії та результати.
2. Використовувати кейс-методи та ігрові ситуації для відпрацювання навичок прийняття рішень і прогнозування наслідків.
3. Створювати ситуації, де молодь може на власному досвіді оцінити вплив своїх рішень на результат.
4. Заохочувати критичне мислення та здатність до самоаналізу у професійній та життєвій діяльності.

3. Розвиток спрямованості та активності

1. Підтримувати формування цілеспрямованої поведінки через проєктні та дослідницькі завдання.
2. Включати вправи на постановку мети та планування кроків її досягнення, а також оцінку проміжних результатів.
3. Розвивати здатність до міжособистісної взаємодії та співпраці через групові проєкти та командні завдання.
4. Стимулювати самостійність, ініціативу та відповідальність у процесі навчання та позанавчальної діяльності.

4. Мотиваційна підтримка

1. Визначати індивідуальні мотиви студентів (пізнавальні, змагальні, саморозвитку) і підбирати діяльність, що їх стимулює.
2. Використовувати психологічні вправи на самомотивацію та самообілізацію, зокрема:
 - постановка особистих цілей;
 - аналіз власних успіхів і труднощів;
 - моделювання ситуацій досягнення бажаних результатів.

3. Забезпечувати зворотний зв'язок та підтримку при реалізації навчальних і життєвих проєктів, що формує стійку мотивацію до досягнень.

5. Розвиток рефлексії та життєвого самопізнання

1. Стимулювати усвідомлення власних ресурсів та потенціалу через психологічні тренінги і тестування.
2. Включати методи самооцінки та самоаналізу, що допомагають студентам оцінити свої сильні сторони та зони розвитку.
3. Проводити заняття з емоційної та соціальної компетентності, що сприяють розвитку ефективної міжособистісної взаємодії.

6. Інтеграція соціального та професійного розвитку

1. Формувати життєві стратегії, які поєднують професійні цілі, соціальні ролі та особистісні цінності.
2. Підтримувати участь студентів у волонтерських програмах, проєктах самоврядування та громадських ініціативах.
3. Використовувати наставництво та менторські програми для передачі професійного та життєвого досвіду.
4. Заохочувати планування кар'єри з урахуванням особистих цінностей, інтересів і соціальної значущості обраної професії.

7. Особлива увага до студентів з обмеженими можливостями

1. Забезпечувати індивідуальний підхід до розвитку життєвих стратегій, враховуючи психологічні та фізичні особливості.
2. Проводити профілактичну роботу щодо тривожності, залежності та соціальної ізоляції.
3. Формувати підтримку серед однолітків і наставників, щоб забезпечити успішну інтеграцію в навчальне та соціальне середовище.

8. Практичні рекомендації щодо реалізації

- Використовувати комплексний підхід: поєднання психодіагностики, тренінгів, наставництва та групових практик.
- Створювати середовище, яке стимулює особистісну активність, самостійність та соціальну відповідальність.
- Оцінювати ефективність програми шляхом моніторингу змін у ціннісних орієнтаціях, мотивації, спрямованості та локусі контролю.

Висновки до другого розділу

1. Локус контролю. Емпіричне дослідження показало, що студенти різних спеціальностей мають подібні рівні вираженості екстернального та інтернального локусу контролю. Це свідчить про те, що більшість молоді усвідомлює вплив власних дій на результати життя, водночас враховуючи зовнішні обставини. Незначні відмінності між спеціальностями не є статистично значущими, що вказує на відносну стабільність цього психологічного чинника у студентів.
2. Спрямованість особистості. Аналіз спрямованості студентів показав, що студенти спеціальності «Менеджмент» мають вищу орієнтацію на завдання, тоді як студенти «Психології» демонструють більш високу спрямованість на себе та міжособистісну взаємодію. Це свідчить про те, що характер навчальної діяльності та професійні особливості спеціальності впливають на вибір життєвих пріоритетів та напрямів активності.
3. Мотиви досягнення. Порівняльний аналіз показав, що студенти «Менеджменту» більш орієнтовані на змагальні мотиви та досягнення успіху, тоді як студенти «Психології» більше зацікавлені у пізнавальній діяльності та саморозвитку. Мотиви оцінювання результатів також відрізняються за спеціальностями, що відображає різницю у професійних очікуваннях та підходах до планування власного життєвого шляху.
4. Мотиви ставлення. У сфері мотивів ставлення значущими є різниці у самообілізації та самооцінці особистісного потенціалу. Студенти «Психології» демонструють вищий рівень цих мотивів, що свідчить про їхню орієнтацію на самопізнання, усвідомлене управління власними ресурсами та розвиток внутрішніх потенціалів. Для студентів «Менеджменту» характерна більша увага до зовнішніх результатів і практичної реалізації здобутих знань.

Усі досліджені компоненти (локус контролю, спрямованість, мотиви досягнення та мотиви ставлення) утворюють цілісну структуру життєвих стратегій студентів. Результати показують, що життєві стратегії молоді формується під

впливом професійної орієнтації, індивідуально-психологічних особливостей та соціального середовища навчання. Студентська молодь проявляє здатність до планування власного життя, вибудовування цілей і стратегій досягнення, водночас спостерігається різниця у пріоритетах залежно від спеціальності.

Отримані результати дозволяють рекомендувати диференційовані підходи у формуванні життєвих стратегій студентів, з урахуванням професійної спрямованості, особистісних мотивацій та рівня активності. Це важливо для розробки програм психологічного супроводу, розвитку ціннісних орієнтацій та професійної самореалізації молоді.

ВИСНОВКИ

Життєві стратегії особистості формуються на перетині цінностей, мотивацій, життєвих планів і перспектив. Вони визначають, як особистість орієнтується у світі, приймає рішення та взаємодіє з оточенням.

Системний підхід дозволяє розглядати особистість як цілісну структуру, де окремі елементи – плани, стратегії, життєві перспективи – взаємопов'язані і впливають один на одного. Такий підхід допомагає ієрархізувати складові життєвих стратегій та зрозуміти їхню роль у розвитку особистості.

Гуманістична психологія підкреслює значення самоактуалізації, усвідомленого вибору та відповідальності за своє життя. Саме внутрішня робота над собою та прагнення реалізувати свій потенціал визначають справжню життєву позицію.

Психологічний час і просторові характеристики психіки відіграють ключову роль у розвитку особистості: усвідомлення минулого, теперішнього та майбутнього допомагає молодій людині планувати своє життя та ефективно використовувати наданий час.

Організація життя як специфічний вид діяльності передбачає активну участь суб'єкта у формуванні власних стратегій та життєвих цілей. Свідоме управління власним життям стає базою для розвитку життєвих стратегій і самореалізації особистості.

Поєднання системного, гуманістичного та особистісного підходів створює комплексну методологічну основу для дослідження життєвих стратегій української молоді та розуміння специфіки її життєвих виборів, мотивації та смислових орієнтирів.

За результатами теоретичного аналізу першоджерел констатовано, що життєві стратегії сучасної української молоді характеризуються впорядкованою та ієрархічною будовою, яка включає низку базових компонентів. До ключових структурних складових належать особливості локусу контролю, загальна спрямованість життєдіяльності, а також рівень мотивації досягнення успіху.

Локус контролю. Емпіричне дослідження показало, що студенти різних спеціальностей мають подібні рівні вираженості екстернального та інтернального локусу контролю. Це свідчить про те, що більшість молоді усвідомлює вплив власних дій на результати життя, водночас враховуючи зовнішні обставини. Незначні відмінності між спеціальностями не є статистично значущими, що вказує на відносну стабільність цього психологічного чинника у студентів.

Спрямованість особистості. Аналіз спрямованості студентів показав, що студенти спеціальності «Менеджмент» мають вищу орієнтацію на завдання, тоді як студенти «Психології» демонструють більш високу спрямованість на себе та міжособистісну взаємодію. Це свідчить про те, що характер навчальної діяльності та професійні особливості спеціальності впливають на вибір життєвих пріоритетів та напрямів активності.

Мотиви досягнення. Порівняльний аналіз показав, що студенти «Менеджменту» більш орієнтовані на змагальні мотиви та досягнення успіху, тоді як студенти «Психології» більше зацікавлені у пізнавальній діяльності та саморозвитку. Мотиви оцінювання результатів також відрізняються за спеціальностями, що відображає різницю у професійних очікуваннях та підходах до планування власного життєвого шляху.

Мотиви ставлення. У сфері мотивів ставлення значущими є різниці у самообілізації та самооцінці особистісного потенціалу. Студенти «Психології» демонструють вищий рівень цих мотивів, що свідчить про їхню орієнтацію на самопізнання, усвідомлене управління власними ресурсами та розвиток внутрішніх потенціалів. Для студентів «Менеджменту» характерна більша увага до зовнішніх результатів і практичної реалізації здобутих знань.

Усі досліджені компоненти (локус контролю, спрямованість, мотиви досягнення та мотиви ставлення) утворюють цілісну структуру життєвих стратегій студентів. Результати показують, що життєві стратегії молоді формується під впливом професійної орієнтації, індивідуально-психологічних особливостей та соціального середовища навчання. Студентська молодь проявляє здатність до планування власного життя, вибудовування цілей і стратегій досягнення, водночас спостерігається різниця у пріоритетах залежно від спеціальності.

Отримані результати дозволяють рекомендувати диференційовані підходи у формуванні життєвих стратегій студентів, з урахуванням професійної спрямованості, особистісних мотивацій та рівня активності. Це важливо для розробки програм психологічного супроводу, розвитку ціннісних орієнтацій та професійної самореалізації молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балл Г.О. До обґрунтування раціогуманістичного підходу у психології / Г.О.Балл // Психологія і суспільство. – 2024. - №4. – С.60-74.
2. Бех І.Д. Категорія “ставлення” в контексті розвитку образу “Я” особистості / І.Д.Бех // Педагогіка і психологія.- 2019. - №3. – с. 9-21.
3. Бочелюк В.Й. Методика та організація наукових досліджень з психології /В.Й.Бочелюк, В.В.Бочелюк. – Київ, «Центр учбової літератури», 2008. – 357с.
4. Велитченко Л.К. Суб’єкт і його атрибутивні категорії /Л.К.Велитченко//Наука і освіта. – 2018.- №4-5. – С.69-73
5. Ганзен В.А. Системні описи в психології, К.: Либідь.2024. – 175с.
6. Киреева З.А. Проявлення феномену «нереалістичного оптимізму» в студентських репрезентаціях-проектуваннях життєвого шляху/ З.О. Кіреєва /Вісник ОНУ. – 2022. –Т.17. – Вип.5 – С.48-57.
7. Колесніков Є.П. Психологія дії, що організує життя. – Автореф. дис....канд.психол.наук. – Одеса, 2013. – 22 с.
8. Комар Т.О.Особливості дезадаптації студентів з особливими потребами /Т.О.Комар//Вісник ОНУ. – 2023. – Т.8. – Вип.10. – С.52-60.
9. Корольчук М.С. Психодіагностика /М.С.Корольчук, В.І.Осьодло. – К.: Ніка-Центр, 2019. – 400с.
- 10.Левенець А.Є. Психологічні особливості становлення життєвої перспективи в юнацькому віці: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд.психол.наук: спец.19.00.07 «Вікова та педагогічна психологія» / А.Є.Левенець. – Київ, 2016. – 20с.
- 11.Максименко С.Д. Розвиток психіки в онтогенезі: [В 2 т.] / С.Д.Максименко. – К.: Форум, 2022. Т.1: Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології. – 320 с. - (Першотвір).
- 12.Маноха І.І. Психологія потаємного “Я” / І.І.Маноха. – К.: Поліграфкнига, 2021. – 448 с.

- 13.Мамичева О.В. Психологічні основи розвитку педагогічних здібностей викладачів гуманітарних дисциплін вищих навчальних закладів: дис....доктора психол.наук: 19.00.01/Мамичева Олена Володимирівна. - Одеса, 2019. – 401 с.
- 14.Мехайлюк Л.М. Особливості становлення професійної самосвідомості студентів художніх факультетів в освітньому середовищі /Л.М.Мехайлюк Л.М. //Актуальні проблеми психології. – Київ, 2021. – Т.7. – Вип.9. – С.45-49.
- 15.Мочерний С.П. Поняття «методологія» та його структура /С.П.Мочерний//Психологія і суспільство. – 2022. - №2. – С.58-82.
- 16.М'ясоїд П.О. Концептуальні засади систематизації психологічного знання /П.О.М'ясоїд//Психологія і суспільство. – 2022. - №2. – С.26-47.
- 17.Носенко Е.Л. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості / Е.Л.Носенко // Психологія і суспільство. – 2018. - №4. – С.95-110.
- 18.Орловська К.О. Вікові особливості формування життєвої перспективи старших підлітків /К.О.Орловська // Наука і освіта. - 2018. - №1-2. -С. 75 77.
- 19.Орловська К.О. Психометрична перевірка авторської методики «Незакінчені речення» /К.О.Орловська // Науковій вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського.– 2018. - №4-5. – С.214-223.
- 20.Орловська К.О. Стратегії і перспективи як складові життєвого шляху особистості / К.О.Орловська // Науковій вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського.– 2018. – № 1-2. – С.202-208.
- 21.Осичка О.В. Особливості цілеполагання особистості в умовах життєвої кризи / О.В. Осичка // Збірник наукових праць «Соціальні технології: актуальність, проблеми теорії та практики». – Одеса. – 2020. – С.48-53.
- 22.Осичка О.В. Смыслосприйняття особистості під час життєвої кризи / О.В.Осичка // Наука і освіта. – 2019. - №8. – С.86-90.
- 23.Основи психології [за ред. О.В.Киричка, В.А.Роменця]. – К.: Либідь, 2021. – 632с.

24. Підласа І.А. Життєва ситуація особистості та життєва проблема // Наукові записки Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2022. – Випуск 22. – С.282-289.
25. Підласа І.А. Психологічний аналіз категорії життєвого шляху особистості. Автореф. дис. ... канд. психол. наук., Київ, 2015.
26. Середницька І.Я. До проблеми самовизначення особистості / І.Я.Середницька//Наука і освіта. №5-6 2022. С.93-95.
27. Середницька І.Я. Взаємозв'язок між проблемами майбутнього та Я-концепцією в юнацькому віці особистості /І.Я.Середницька//Наука і освіта. №5-6 2022. С.95-97.
28. Скотна Н.В. Самовизначення особистості в світі, що глобалізується. Людинознавчі студії: Збірник наукових праць ДДПУ. Випуск 10. – Дрогобич, 2014. – С.4-14.
29. Татенко В.А. Про «еґологічний генезис» у Е.Гуссерля та проблему суб'єктних перетворень психіки в онтогенезі /В.А.Татенко//Психологія і суспільство. – 2024. - №4. – С.13-37.
30. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності /Т.М.Титаренко. – К., 2023.
31. Ямницький В.М. Життєтворчі риси особистості //Наука і освіта. - №5-6, 2022. – С.116-118.
32. Яценко Т.С. Теоретико-методологічний підхід до цілісного розуміння психіки у її структурних компонентах / Т.С.Яценко // Наука і суспільство. – 2024. - №4. – С.37-60.
33. Ягнюк Я.К. Формуючі компоненти життєвого шляху у дівчат, які навчаються у ВНЗ /Я.К.Ягнюк //Вісник ОНУ. – 2022. – Т.17. – Вип.5. – С.129-138.
34. Borg I., Groenen P. Modern Multidimensional Scaling. New York: SpringerVerlag. -471p.